

Száz év a pesti határ életéből. — 1663 tájától 1756 tájáig. —

Egy hideg, téli napon, 1738. december 23-án, gyaraki báró Grassalkovics Antal királyi tanácsos perszonális, továbbá szabad királyi Pest városának a meghatalmazottjai — Kruspir István és Scopek Ferenc — megjelentek a váci káptalan előtt és megbízóik nevében egy azok között létrejött egyezésnek hiteles formában való átírását és kiadását kérték. Ez a meg egyezés vetett véget Pest városa és Grassalkovics Antal, valamint birtokos elődei között hosszú évtizedeken keresztül folyó határügyi pereskedésnek és kijelölte a város Cinkotától és Keresztúrtól dél és délnyugat felé húzódó, ma is érvényben lévő határát.

A peres felek között létrejött egyezésben leírt határokat Huszár István szolgabíró és Dobossy Ferenc vármegyei esküdt ellenőrzése mellett járták be. A határ a csepeli Duna-ág partján vette kezdetét és az úgynevezett Plébános Rétjének déli oldalán elhúzódó töltés külső felén, ott, ahol szétszórtan kis, időszakos vízfolyások futottak a Dunába, állították fel az első határjelet Pest városa és a Gubacsi puszta között. Innen a Plébános Rét déli oldalán végighúzódnó töltésen haladva a Soroksárról Pestre vezető út mellett felállított határjelig mentek. Ez a határjel kőből készült és ezzel együtt a dunaparti fő határjeltől az Üllői-út melletti dombocskán felállított határjelig kilenc határhányást készítettek. Ezek közül az ötödik a Kerekegyházárról és Péteri-pusztáról Pestre vezető út mellett állott. Innen egy időszakos talaj- és esővízes tóságon elhelyezett földhányáson át egyenes vonalban a Kőrösről Pestre vezető út melletti hetedik hányásig húzódnak a határ. Ettől a határjeltől kezdve egy hosszan elfutó régi árok vagy töltés mellett, a Szent Lőrinc pusztáról Pestre vezető utat keresztezve jutott a nyolcadik, és onnét tovább haladva egy másik régi árkot vagy hosszan elnyúló töltést átszelve, az Üllői-út melletti dombocskán elhelyezett kilencedik, akkor megújított régi határjelig.

Az Üllői-út Pest-felőli baloldalán elhelyezett határjeltől kezdve, az eddig északkelet felé tartó egyenes határvonal délkelet, majd a Dunától számított tizenegyedik határjeltől kezdve egyenesen kelet felé elhajolva, — Kőbányát Pesthez kapcsolva — folytatódott és a Gyömrői-út baloldalán fekvő kis dombot elhagyva egyenesen a »Török Istrása Hegy«-nek nevezett dombnak tartott. Innen a mai határvonal futásának irányát követve

választotta el a pesti, a szentlőrinci és a keresztúri földeket és átszelve az Ecseri-utat, a Rákos vizének partjára ért le és onnan nyugatra fordulva ért a Cinkotai-út tájára. Ennek a határvonalnak főbb pontjain gránitból készült határköveket helyeztek el és 1843 októberében még hat ilyen, 1738-ból származó határkő állott a Dunától Cinkotáig terjedő vonal különböző pontjain.

Mind a két fél — Grassalkovics is, Pest városa is — kölcsönös engedményeket tettek egymásnak. Grassalkovics Antal elállott a Vattay familiától rászármazott per folytatásától és elismerte Pest birtokjogát a gubacsi és szentlőrinci pusztákról az új határvonal által levágott területekre nézve. Pest városa viszont átengedett a Grassalkovicsoknak, azok mindkét nemén lévő magvukszakadtáig — minden tehertől és jövőd kötelezettségtől mentesítve — egy házat a hozzátartozó kerttel és réttel, továbbá fizetett még készpénzben is 2000 rénes forintot.¹⁾

Ez a határkijelölés véglegesen tisztázta az 1695-ben függőben hagyott és 1703-ban véglegesen meg nem oldott határkérdéseket.

1695. szeptember 26-án ugyanis Söttér Ferenc alispán, Szunyogh Imre szolgabíró, Horváth András megyei esküdt és Huszár István pesti pálos barát, valamint másrésről Proberger Jakab bíró és Herold Henrik Sigfrid, Eschenbrugger Fülöp, Kalher Márton, Sax Simon, Mósél János Antal, Gyöngyösi János, Pollerman Mátyás tanácsnokok jelenlétében jelölték ki a határt Pest városa és a szintén jelenlévő vagy képviselt Ujfalusy János, mint Káposztásmegyer és Palota, Beniczky Tamás, mint Cinkota, Vattay János, mint Szentmihály, Szentlőrinc és Gubacs, továbbá Osztroluczky János, mint Keresztúr földesurai között.

A határ északon a mai Újpesti-szigeten, amint akkor hívták, Csigás-vagy Saban-szigeten vette kezdetét és a Vácra vezető országutat átszelve a mai határvonalnak megfelelően haladt tovább délkelet felé. Palota és Szentmihály határán átszelte a Nádas-tót, ezt az időszak vízállást, majd Szentmihályt is elhatárolva Rákos-partján megújított határjelig tartott.

Az új határvonalon földhányásokon kívül határköveket is helyeztek el. Az első határkő pesti felére M.(eta) PESTH (iensis), káposztásmegyeri felére K. (áposztás) M. (egyer) volt vésve. A második határkövön M. PESTH és palotai részén P. (alotensis) M. (eta), a harmadikon M. PESTH és PALOTA, a negyedik, hármashatárjelző kövön pedig PESTH, PALOTA és Sz. (ent) M. (ihály) felírás volt látható, amelynek mindegyike a határolt területek felé nézett. A rákosparti határjel volt az utolsó határhányás Szentmihály és Pest között. Ettől kezdve egészen addig, ahol a keresztúri határ a pestivel találkozott, jelölték ki a határvonalat, amely átvezetve a Rákoson Keresztúrt határolta el. A határjáró levél szövege itt nem eléggé világos és az a kijelentése, hogy Keresztúr elhatárolása után Szentlőrinc felé tartott a határ, de amelynek végleges kijelölését Cinkota és Szentlőrinc földesurainak ellentmondása következtében alkalmasabb időre hagyják, utat nyitott a határkijelölés körüli csaknem szakadatlan, évtizedes vitáknak. Így keveredtek aztán a Cinkotán birtokos Beniczkyek és a Gubacson és Szentlőrincen birtokos Vattayak Pest városával ellentétbe.²⁾

A pesti szabadkirályi városi kiváltságlevél kiadása előtt, 1703 május 7-én ismét tartottak egy határjárást. A határjárásban a város részéről a

városi szindikusz és Deák János tanácsnok és még sokan mások kapákkal és lapátokkal felszerelve vettek részt. A határt ekkor is csak Káposztásmegyer, Palota és Cinkota felé járták meg. Ezeknek a községeknek, illetve területeknek az érdekeit teljhatalommal az 1695. évi határjárásban is részt vett Szunyogh Imre képviselte. Jelen voltak még Horváth András szolgabíró és egy Tarnóczi nevű megyei esküdt is.³⁾ Erre az újabb határjárásra valószínűleg azért volt elsősorban szükség, mert a lakosság körében el lehetett terjedve annak a híre, hogy a török világban Palota és Káposztásmegyer határa sokkal délebbre, mintegy a Rákos torkolatával egyvonalban húzódott volna. Ennek a vélekedésnek még a XVIII. század közepén is élt az emléke⁴⁾. Ez a határjárás tehát szintén nem tisztázta a déli és keleti határ ügyét, amelynek tárgyában a nagy per folyt.

A nagy per tárgya, — amint már magából az egyességből is sejt-hetjük, — az volt, hogy Grassalkovics Antal a mai pesti határ nagyrésztére, — többek között egész Kőbányára, — mint a gubacsi és szentlőrinci puszták szerves részére tartott igényt. Pest városa viszont úgy vélte, hogy a vitás földek nem a gubacsi és nem a szentlőrinci pusztákhoz, hanem mindig Pest városához tartoztak. Bonyolulttá tette a helyzetet, hogy a szemben-álló felek mindegyike különböző hiteles vagy hiteleseknek látszó bizonyítékok és a tanuk egész sorát vonultatta fel saját igazának védelmére. A kérdés tulajdonképpen gyökere még a török világ és az azt követő évek zavaros birtokviszonyaira és életformáira vezethető vissza és ezért ezekre kell előzőleg rámutatnunk.

Buda és Pest határának XVII. és XVIII. századi életét a magyar történeti irodalom művelői részletesen még nem igen tárgyalták. Salamon Ferenc volt az első és az utolsó, aki eddig ezzel a kérdéssel részletesebben foglalkozott.⁵⁾ Azóta ezen a téren vajmi kevés történt. Ennek az lehet az oka, hogy a rendelkezésünkre álló adatok a legkülönbözőbb helyeken vannak szétszórva és hogy eddig még senkinek sem állott módjában azok összegyűjtése és esetleges kiadása. Ezért ez a kis tanulmány sem akarja abban a hiú reményben ringatni az olvasót, hogy a maga teljes egészében varázsolja szemei elé a XVII. század utolsó és a XVIII. század első évtizedeinek életét a pest-budai részeken. Az, amit itt adunk, csak a főbb körvonalak vázlata és nem maga az egész élet, minden rejtelmével és érdekességével, mert hiszen csak régi magyar földesurak, török szpáhik, szegény pásztor, halász és szántóvető emberek, kövágó rácok és templomépítő kálvinisták, városi polgárok és bujdosó katonák hétköznapi életének kisebb-nagyobb bajairól beszélnek azok az egykori tanuvallomások, amelyeket a pesti határperekkel kapcsolatban ódonveretű magyar nyelven tettek a régi »Pest elei népek«.

Bertrandon de la Brocquiere, aki a XV. század elején vidékünkön utazott, üdítő látványnak írta le a pestkörnyéki földművelő falvak zöldelő határát, amelyek oázisként bontakoztak ki a tiszadunaközi rónaság ménesektől, gulyáktól, járt, tikkasztó, homokbuckás, füves pusztáiból.⁶⁾ A hódító török felégette, elnéptelenítette ezeket a falvakat és a régi élet nyomait csak a pusztatemplomok romjai hirdették⁷⁾ és az egykori falvak határain gyér pásztornépesség legeltette nagyszámú baromcsordáit. A XVII. század végén, a törökvilág utolsó éveiben a homokbuckás, vadvizet,

8 Tanulmányok Budapest múltjából IV.

füves pusztaság már teljesen meghódította a pestkörnyéki falvak egykor aranykalászt termő földjeit. Csak a távolabbi falvak, Némédi, Cinkota és a többiek határában maradt meg a földművelés. Ennek is részben az a magyarázata, hogy a budai és pesti töröknek szüksége volt gabonára. Különben az elnéptelenedés, a földművelésnek óriási méretű visszaesése és a néhány megmaradt községben összefutó népesség kifejezett pásztorgazdálkodása jellemzik a török hódoltsági terület életének külső rajzát.⁸⁾

* * *

A Cinkotától a csepeli Dunaáig terjedő hatalmas területen földműveléssel egyedül csak a cinkotai részekben találkozunk és hasonló volt a helyzet északfelé is a Rákos mentében. A török kezébe sehogy sem illett az eke szarva. »A töröknek nem köllött a szántás«⁹⁾ és ha mégis rászánta magát, hogy elvessen valamit, akkor sem gabona, hanem dinnye volt az. Féltette is ezt az élvezetes kincsét a török és »mikor Pesten lakott, valahol dinnyéje volt nékie, sok (tilalmazó) hányásokat tett«¹⁰⁾ nehogy emberek és marhák kárt tegyenek benne. Földműveléssel — lakóhelyeik közelében — csak a visszamaradt keresztény lakosság foglalkozott. Közülük vidékünkön csak a cinkotaiak jutottak abba az előnyös helyzetbe, hogy a Rákos vize mentén egészen a török rétekig szánthattak.

A pesti török seregnek ugyanis lovai ellátására nagymennyiségű szénáról kellett gondoskodnia és így történt, hogy az összes szénatermő területeket a maga számára foglalta le. Így jutottak az elpusztult pestkörnyéki falvak, Szent László,¹¹⁾ Új-Bécs,¹²⁾ Szentfalva¹³⁾ és Kövesér¹⁴⁾ rétei a pesti törökök kezébe. A török rétek a Rákos mellett a patak mindkét partján jómessze felnyúltak egészen a cinkotai búzáig, a Sashalomig és a keresztúri rétekig.

Vagyis a tanuk egybehangzó vallomásai szerint a Rákosnak mind a két felét mindenkor a pesti török kaszálta és bírta.¹⁵⁾ Ugyanis birtokába vette, használtatta és tilalmazta a török az üllei és gyömrei utak mellett, a Kákás- és a Békás-tó, a Látó-hegy és a Ceglédi-halom környékén elterülő réteket,¹⁶⁾ sőt a Duna partján lévő gubacsi rétet is.¹⁷⁾

Természetes, hogy »a pesti török nem nézte a határok különbségét, hanem a Rákos két felén annyi rétet használtatott, amennyit szükségére nézve elégségesnek ítélt lenni.«¹⁸⁾ Ennek a réthasználatnak hosszas gyakorlásával sikerült azután a törököknek a birtokjogi helyzetet a legteljesebb mértékben összezavarniuk, úgy, hogy az eredeti állapotok végleges tisztázására évtizedes perek sem tudtak kétségen felülálló megoldást találni.¹⁹⁾

A törökök nem törődtek a községhatárokkal, ha azok az egyes, éppen érdekelt, török földesurak számára nem jelentettek jövedelmi eltolódást. Fontos volt azonban a pest-budai helyőrség számára a rétek biztosítása és ezért »a török minden esztendőben kijött zászlókkal és keresztúri határtól fogvást az egész Rákos mellékin«, egészen addig, »ahol a Dunába szakad az Rákos, tilalmazó jeleket csinált az réteken.«²⁰⁾ Ugyanis az »üllei és gyömrei út között lévő Ceglédi-halmot mindenkor a pesti török rétet tilalmazó határának megújította.«²¹⁾ A gyömroi út mellett azonban nemcsak a pesti török »hanem minden esztendőben a szentlőrinci ispánya (ispaha = szpáhi) török úr is újította a fő tilalmazó határokat.«²²⁾

Azokat azután, akik a keresztények közül marháikkal a tilalmazott rétekre keveredtek »a török mindjárt megverte, hogy ott legeltettek«²³⁾ ha pedig a Rákos mentén »az falusiak kimentek az rítre vesszút vágni loppal (lopva), ha ott találta a pesti török, megverte őket, akiknek pedig feles vessző kívántatott, meg kellett keresni a pesti törököt«²⁴⁾ azaz: engedélyt kellett kérni a réteken való tartózkodásra és vesszővágásra. Az egyik tanu »társaival a Rákosban ment a marháival együtt, egy keresztény rab, kire tudniillik bízva volt a Rákos (őrzése), ott kapván őket és egyiket közülük jó formán megverte. A tanun ugyan semmi ütés nem esett, mert hamar észrevén, másfelé vette az útját.«²⁵⁾ »Se cinkotaiaknak, sem másoknak nem volt szabad ottan kaszálni török engedelmé, híre nélkül, hanem — ha valami maradott a töröktől, — *lopva, mint holló a farkas után*.«²⁶⁾ A tiltott rét azonban egyre csábította a környékbeli lakosokat és hiába őriztette a rákosi réteket keresztény rabokkal a török, hol itt, hol ott, csak el-el csipegették a szénát belőle. Valószínű, hogy ezeknek a dézsmálásoknak megtorlására néha igen kegyetlen büntetést mért a török és az erre való emlékezés tűnik ki az egyik tanu vallomásából, aki »egyszer lopva a Rákosba bémenvén fűért, mások, akik meglátták és megtudták ottvaló létit, mondták neki, hogy halálra vetette a fejét, hogy a Rákosba mert menni.«²⁷⁾

Magától értetődik, hogy az alacsonyabb rangú pesti törökökön és rácokon²⁸⁾ kívül a környező falvak magyar lakosságával kaszáltatták a fűvet a hódítók. Az a terület, amely a székesfőváros határát alkotja, természetesen nem egy török úr kezében volt, hanem a pesti sereg alacsonyabb és magasabb rangú török katonái — úgylátszik közösen — voltak a birtokosai.²⁹⁾ A környező falvak szintén a többnyire Pesten lakó török földesuraknak adóztak és így ezeknek jobbágy lakosai is kaszálták a törököknek a pesti és pestkörnyéki réteket.

A szentlőrinci pusztának a rétjét például a kókaiakkal kaszáltatták és ugyancsak velük hordatták is be Pestre a szénát.³⁰⁾ A monori török úr a Rákos rétjein kaszáltatott Monoron lakó jobbágyaival és hordatta be velük Pestre, ahol lakott, a szénát.³¹⁾ A rákosi réteket különben keresztúriakkal és több falubeli lakosokkal kaszáltatták és a kaszálás és szénagyűjtés idején hétszámra laktak munkások a Rákoson. »A jobbágyoknak behordani köllött, söllereknek pedig kaszálni.«³²⁾

A Rákos rétje azonban nagy volt és több széna termett rajta, »mint amennyire a törököknek szüksége lehetett és ezért, volt idő, hogy — rendszerint harmadában — árendába adták a környékbeli falusiaknak.³³⁾ Az egyik tanu »szolga gyermek lévén«, amikor »gazdája a Rákos rétjét maga számára harmadában megbérelvén, minden harmadik boglyát a pesti törökök bevitték.«³⁴⁾ Egy másik tanunak is »az atyja harmadában kibérelte a törököktől és mindenik boglyát, aki harmadik volt, a török számára vitte bé Pestre és más is, ha akart használni a pesti török engedelmeiből.«³⁵⁾ Egy harmadik tanu pedig »maga is kaszálta harmadában a Rákost.«³⁶⁾

Különösen a cinkotai lakosok sorából kerültek ki a rétbérlők, de a »cinkotaiaknak sem volt szabad a Rákoson, valamедdig jó volt a fű, ... kaszálni, hanem (csak) ha megengedte a török.«³⁷⁾ Úgylátszik azonban,

hogy a cinkotaiak a Rákos partjának északi részét, a Sashalom környékét hosszabb ideig »kaszálták szabadon«, mert Kalász Mihály tanu »még török időben Cinkotán Szücs Istvánnál három esztendeig szolgálván ...mind a három esztendőben amíg ott szolgált, maga is szénát hordott gazdájának onnand és a túlsó (azaz déli) részéről is sokszor kiverték a cinkotaiak a törököt.«³⁸⁾ Csapó János tanu, akinek a »török idejében Cinkotán lakos Takács Demeter atyafia lévén, eljött Fótról segíteni neki kaszálni, szénát hordani és arrul tudja, hogy akkoriban mind a két részről való réteket a cinkotaiak kaszálták egész a malomnál való pesti útig, aminthogy a fatens is kaszált, szénát is hordott mind a két részről. Hallotta azt is, hogy a török — mikor feles török jött ki — mindenkor ellenkezett a cinkotaiakkal és (mivel azok) az törökben is elkabdosztak, azért mindenkor siettek a cinkotaiak azon Rákos rétjeinek megkaszálásában.«³⁹⁾ Kétségtelen, hogy a cinkotaiaknak ezek a törökverései a budai basa engedelméből történt határjárás és határigazítás után estek meg, mert nem valószínű, hogy máskülönben ujjat mertek volna húzni a törökkel. Tévednénk azonban, ha azt hinnénk, hogy csak a cinkotaiak siettek a maguk szénáját minél előbb lekaszálni és behordani a török elől, aki nem igen tartotta tiszteletben adott szavát és a többi rétbérlőket is ahol csak lehetett, zaklatta. Így járt egyszer szegény Pap János is, akit »a török a Rákoson, hogy magának hosszú szekéren, a töröknek pedig rövid szekéren vitt onnan szénát, rútol akkor meghurcolt.«⁴⁰⁾

* * *

A pesti határ életében a pásztorgazdálkodás volt a legfontosabb gazdasági tényező. A töröknek magának is járt kint a határban marhája és végiglegelték azokat a kőbányai részeket is, ahol a XVII. és XVIII. század fordulóján már szőlők voltak.⁴¹⁾ A szentlőrinci török úr pedig szintén Kőbányáig »a Kerek halomig, a Büdös-tó és a Fehér-tó környékéig« szabadon eresztette és hajtatta a juhokat.⁴²⁾ »Különben a pesti csorda szabadon járt, ameddig szentlőrinci török úr fölhányatta a földet a rét mellett, mely rét Tatár-rétjének neveztetik.«⁴³⁾

A háborús idők zavaraiiban azonban a török lábasjósága sem volt biztonságban és »az katona világ miatt ... a marháját ... akasztófánál kívül nem merte hajtani.«⁴⁴⁾ Ez alatt azt a régi megyei akasztófát kell értenünk, amely a XVIII. század elején valószínűleg ott állott, ahol ma a helyi érdekű vasút pestszenterzsébeti állomása van.

Sokkal jobban járt tehát a török, ha nem maga legeltetett, hanem ha a különben másképp ki nem aknázható homokbuckás pusztá földeket a környékbeli falvak lakosságának pásztorkodás céljaira bérbe adta. Így bérelték ki »a kókaiak a szentlőrinci pusztát Pesten lakozó szentlőrinci iszpájátul, s minden esztendőben kilencven szekér szénát magok budai török uraknak, harminc szekeret pedig nevezett szentlőrinci iszpájának vittek belőle, budainak adó, pestinek árendaképen.«⁴⁵⁾ Leginkább azonban a némedi lakosok bérelték a szentlőrinci pusztát. Az egyik tanu »hallotta, hogy a némediek meddő tehenet adtak volna a töröknek *szentlőrinci határtul*, hogy ottan szabadságot adott marhájok legeltetésére.«⁴⁶⁾ Egy másik tanu úgy tudta, »hogy némedi úrék egy meddő tehenet adtak a

pesti agának, hogy megengedte a *Rákos melléket* marháikkal jární, amidűn már ősszel a mező felszabadult volna és szénájukat elhordták volna. Aztat a némedi gazdák gulyásaitól hallotta.⁴⁷⁾ A két vallomás közötti ellentét csak látszólagos, mert a Rákos mellékét a kőbányai részekén a szentlőrinci határhoz tartozónak tudták az egykori falusiak. Ugyanígy járatták még marhájukat a szentlőrinci pusztára legeltetésre az üllőiek is⁴⁸⁾ és »szerecse, ha az ócsaiak marhája is nem járt Szent Lőrinc pusztá határára.⁴⁹⁾

A hódoltság sajátos helyzetéből következett, hogy az ittmaradt magyar jobbágysók a török uralmánál idején is tiszteletben tartották a magyar földesurak jogait. Érvényesült ez a szokás a szentlőrinci pusztán is, amelynek birtokosa a hódoltság utolsó éveiben Vattay Pál és előtte Budai Pál volt. Tőle bérlették »a Kőbányát és annak táját a jászberényiek.⁵⁰⁾ Ugyanígy tőle vették bérbe a cinkotaiak a csömöri és a szentmihályi pusztákat⁵¹⁾ és a török uralom alatt is vidékünkön élő cinkotai és némedi nemes emberek a szentlőrinci pusztát. A tanuk vallomásából kitűnik, hogy ezek a nemesek nagyszámú marhaállomány fölött rendelkeztek. Magának a némedi Tóth Gergelynek őszente, amikor »a Rákost a palotai határig bérlette a pesti töröktől,« kilencszáz marhája is lejárt a Dunára itatni.⁵²⁾ Ennek a Tóth Gergelynek talán rokoni lehetett vagy talán azonos volt vele, az a némedi Tóth András nemes ember is, akinek nyaratszaka a szentlőrinci pusztán járt a marhája és aki a török uralom után Ráckevére kötözött.⁵³⁾ Ugyanígy a magyar földesúrtól, Vattay Páltól is bérlették esztendőnkön át a szentlőrinci pusztát, a Kőbánya környékével együtt, a Cinkotán, majd pedig Némedin lakó Halászi Mihály és Halászi Péter és a Némedin lakó Czene János. Ugyancsak a szentlőrinci pusztán járatta Vattay Pál is a maga ménesét »még török birodalma idejében is.« Az ő engedelme nélkül »senkinek sem volt szabad nevezett pusztában marhát járatni, sőt akárki marháját rajtakapták, el nem bocsátották, behajtották és azonnal a pásztort megbüntették. Levélt pediglen akkoriban Korponai Kiss András nevezett határoknak őrzője.⁵⁴⁾ Úgy látszik, hogy a magyar földesúr és a török földesúr között valaminő megállapodás lehetett, mert amint láttuk a szentlőrinci török földesúr is tilalmazta a pesti rác és török lakosok marháit elől a pusztát.

A pesti határ földjét a rétek táján tilalmazta a török a barmok járásától és ezért a bérlők a marhát, amint megitták a Rákoson, azonnal kisebb hajtották.⁵⁵⁾ Ahogy azonban a rétekről a szénát betakarították, »azután mindennek szabad volt a Rákosban is legelni.⁵⁶⁾ Így járt azután »Buda megvétele előtt a némediak ménese, gulyája itatásra a Rákosra, de csak akkor, amikor (már) mindenütt a mező fölzsabadult.⁵⁷⁾ »Aratás után árt a némedi marha a Rákoson itatásra a török idejében, mikor kiszáradtanak a székesek.« Ezeken a forró nyári és őszeleji napokon, amikor kiszikkadt a fű és rezgett a levegő a melegtől, hajtották a bérlet legelőnkön tanyázó baromcsordákat és méneseket, hol a Rákosra, hol pedig a Nádas-tó mellett a Dunára, ott, ahol később a török világ után a gubacsi akasztófa állott.⁵⁸⁾

Híres barompásztorok voltak többek közt ebben az időben a Némedin lakó Jobbágy István és a fia, akiknek vallomásaira hivatkoztak leginkább a tanuk. Ezek az egyszerű pásztoremberek járták a pusztá határokat és jutottak kapcsolatba törökkel, ráccal, magyarral. Egy ilyen esetet mesélt

el Juhász Mátyás tanu, aki a török világban Harasztin volt juhász. Abban az időben, »hogy a török Érsekújvárt megvette (1663-ban), a tanu juhokkal igen járván az pusztát egész török istrázsáig (a mai kőbányai Újhegyig). A többi között akkorban, pesti rác és török követ vágatván azon kőbányában. Ezen tanu több juhászokkal együtt Kőbányára hajtván a juhokat, úgymint szentlőrinci pusztára. A juhászok közül némelyek követ hasítani való fákat és ékeket nagy hidegben el találták égetni.« Ezért »ezen tanunak két ürüt kellett fizetni a kárért a pesti rácoknak és törököknek, mely törvényt diványnak nevezte a török. Erre a tanu több társaival együtt, kik eddig (1720.) régen elhaltak, azon kártul mentegetni akarván magát, felelt a pesti törököknek, hogy mi okbul akarja a tanut társaival együtt megbüntetni, holott az szentlőrinci föld és nem pesti, de a divány, azaz az török törvény felelte a tanunak, nem kéreti ő a szentlőrinci pusztát, de a kárt, melyet a tanu több társaival együtt cselekedett légyen.«⁵⁹⁾

* * *

Ez a pesti Kőbánya, ahol a pesti rácok vágják a követ, volt tulajdonképeni kirobbantója a későbbi pesti határpöröknek. A tanuk egyrésze pesti, másrésze szentlőrinci földnek hallotta és voltak olyanok is, akik hovatarozandóságára nem tudtak választ adni.

1702-ben, amikor már rég vitás volt Kőbánya hovatarozandósága, még sokan éltek olyanok, akik a török uralom idejében is vidékünkön tartózkodtak. Ezek legtöbbje úgy vallott, hogy *hallotta*, hogy nem volt szabad a budai basa vagy a pesti nazur engedelme nélkül a pesti kőbányából követ vágni.⁶⁰⁾ Balaska János vallomása szerint, »midőn kőre lett volna szüksége szadai templom épületire, pesti nazur, aki az egész seregnek parancsolt, attul követték, az engedte meg is, s nem szentlőrinci török úrtól, sem pedig akkorbeli ugyan szentlőrinci magyar úrtul, Budai Páltul. Nem is hallotta Budai Páltul, hogy magáénak tartotta volna azon kőbányát.«⁶¹⁾ Nagy Bálint 1721-ben vallotta, hogy »mindenkor pesti kőbányának hallotta neveztetni, nem szentlőrincinek, ahonnan maga is pesti török számára követ hordott. De azt nem tudja, hogy azon pesti török vette-e valakitül vagy csak úgy, mint pesti török hordatta. A pesti rácok vágják a követ.«⁶²⁾ Csapó György, Duhony János, Nyuka István mindenkor, »török üdőt is,« pesti kőbányának tudták és nem szentlőrincinek. A két utóbbi követ is hordott belőle a maga török urának, Budára.⁶³⁾ Ugyanígy faragott követ hordtak a töröknek »héti sorra járván« Dinnyés András, Gyulai János, Hajdu János, Zádony Jakab és mások is.⁶⁴⁾ Puskás Mihály »mindenkor pesti kőbányának hallotta hivattatni. Pesti cseri basák így szólottak: menj atyámfia pesti kőbányára kövürt. Amint is hordott oly faragott köveket, amelyeket holt törököknek fejéhez ástak. A pesti rác vágta és faragta azon köveket.«⁶⁵⁾ Orbán János is »soha nem hallotta másnak neveztetni, hanem csak pesti kőbányának«, amit onnan tudott, hogy mivel maga is »török időben pesti törököknek ablakkövet hordott onnét.«⁶⁶⁾ Semberi Mihály »vallja azt, hogy mindétig pesti kőbányának neveztek és hitték. Aki követ akart belüle venni, tehát budai basátul vagy pesti eminhtul köllött bérelni s követni.« És benne »pesti rácok vágják a követ.«⁶⁷⁾ Juhász István viszont azt vallotta, hogy »hallotta volna maguktól azoktól a kecske-

métiektől, akik azon kőbányából magok követ hordtak, hogy Pesten lakozó olaj-bégtől bérlették volna ki azon követ, aki egyszersmind szentlőrinci pusztának is földesura volt.«⁶⁸⁾

Ezzel szemben Pap Mihály szerint »mostani kőbányát, ahol most a pesti szőlők vannak, mindenkor pesti kőbányának hallotta és tudja nevezettni. Aki pedig követ akart venni épületre, a pesti lakos töröktől vette. Kecskeméti templomnak épületére is, úgy hallotta, hogy a pesti töröktől vették.«⁶⁹⁾ Ezt több tanu vallomása is megerősítette. Unyi János is »mindenkor pesti kőbányának hallotta nevezettni. Az kecskeméti templomra követ is onnét hordottak. Szép, faragott köveket. Ezen fatens akkor Kecskeméten iskolában járván, atyja pedig Gyömrőn lakván. Az atyja is, — kit Istenért, kit pedig bérben is — azon kőbányából követ hordott Kecskemétre, azon templomnak épületeire. Nem tudja, nem is hallotta, hogy valakik az követ bérlették volna, hanem azt tudja, hogy a pesti rácoktól vették az követ, amelyek vágták és faragták, aki nem restölte.«⁷⁰⁾

Kecskeméten ugyanis 1678-ban, a Szent Gál ünnepe utáni napon, azaz október 17-én kigyulladt a kálvinista paplak, attól tüzet fogott a ferencrendiek kolostora és régi kőtemploma és az ennek a kerítéséhez épített kálvinista fatemplom és a város nagy része leégett. A fából épült kálvinista templom tövig leégett. A kálvinisták régi templomuk helyén, a régi katolikus kőtemplom kerítésében, új templom építéséhez készültek. A város egyik földesura, a nagyműveltségű és buzgó katolikus Koháry István füleki várkapitány azonban megegyeztetette a polgárokat, hogy az új templomot más helyen, a katolikus templomtól távolabb építsék fel. A kecskeméti kálvinisták azonban egy protestáns védnök pártfogásával is biztosítani akarták ügyüket és ezért az 1679. november 1-én kelt, a városi katolikusokkal kötött újabb egyezségüket a város egy másik földesurának, Vesselényi Pálnak, Tököli Imre fejedelem kuruc fővezérének tudtával kötötték meg. Mivel azonban a török uralom alatti község a török engedélye nélkül templomot nem építhetett, a török engedélyét is ki kellett kérniük, amit szintén elnyertek. A templom alapját 1680-ban fektették le és építését 1683-ban fejezték be, amit a homlokzatán lévő 1684 december 1-én keltezett felirat is bizonyít.⁷¹⁾

Ennek a kecskeméti templomnak az építésére vonatkozó egyéb adatok, szemben az előző vallomásokkal azt mutatják, hogy a pesti kőbánya tulajdonképpen nem pesti, hanem szentlőrinci kőbánya volt. A kecskemétiak ugyanis a kőbánya magyar földesurától is engedélyt kértek a kőhordásra. Az engedélyező levél 1680. március 22-én kelt Füleken és a következőképpen szólt: »Én Fülekben lakozó Vattay Pál adom tudására, valakinek illik, ez levelemnek rendiben, hogy én engedtem meg Pest elein való Szent Lőrinci nevű pusztámon, az mi némő kőbányám vagyon, hogy az nemes helvetia valláson lévő nemes kecskeméti uraim és nemtelen uraim szabadon, bízvást hordhassák szentlőrinci kőbányából az köveket, valamég akarják hordani és valamennyi köll és szükségek lészen reá őkegyelméknek. Hagyom és parancsolom, kérek mind mezei katoná és hajdu vitézeket, meg ne háborgassa se magokat, se marhájakat, se juhaikat az nevezett szentlőrinci pusztán, sem az kőbányán, se az pusztán. Az marhájakat mikor ott éretik az kőhordáson, ezeknek az kecskeméti uraimnak

szabadon hattam, ha ezer szekerekkel hordják is.« A levél hátán még a következőket írta Vattay Pál: »Édes némedi uraim, kegyelmetek is segítse meg azt a böcsületes ecclesiát egész faluval, ha fű leszen, egy szekér kő vitellel. Az Isten is megáldja kegyelmeteket.«⁷²⁾ Amint látjuk ez utóbbi sorok a némedi nemes embereknek szólnak.

Meg is tettek mindent a környékbeli magyarok, hogy a kecskemétieknek segítségük legyen a kőhordásban. A Némedi »falu is némely szekerekkel vitetett onnéd követ Kecskemétre, nem fizetésért, hanem jó akaratért és a szekereseknek jó ital borok volt fáradtságokért.«⁷³⁾ Csery István is tudta, hogy amikor »említett bányáruul kecskeméti templomra hordták a követ, ... a némedi lakosok is, akinek csak vonó marhája volt, segítették.«⁷⁴⁾ Egyízben »negyven szekérrel vittek Ócsáruul, pesti kőbányábul Kecskemétre« követ.⁷⁵⁾ Úgylátszik ebből, hogy a pesti kőbányából nem mindig egyenesen Kecskemétre fuvarozták a követ, hanem az egyes falvak lakossága a következő lakott helyig szállította, hogy onnan azután egy másik falu, vagy más falvak lakossága vigye tovább.

A kecskeméti Csorba István »akkoron kisbírája volt az városnak, nekie úgy mondták, hogy a szekereseknek, az kik szénát visznek a török számára, úgy parancsoljon, hogy visszajövet követ rakjanak a szekerekre.«⁷⁶⁾ Ezek után értjük Vattay Pál némedi uraimékhoz intézett sorait, hogy miért kéri őket, hogy »ha fű leszen«, segítsék meg a kőhordással a kecskemétiakat. Amikor a környező falvak és városok lakói a szénatizedet behordták Pestre és Budára, visszatértükben üres fuvar helyett, követ szállítottak a kecskemétieknek.

Az okos kecskeméti kálvinisták magukat mindenképen be akarván biztosítani, a szentlőrinci török úrral is megegyeztek. Többen tudták, 1696-ban, a tanuk közül, »hogy a török idejében nem a pesti seregtől, hanem a szentlőrinci török úrtól bélették a kőbányát.« Ugyanakkor azonban azt is tudták, hogy »midőn Kecskemét városa az kálvinista templomot építette volna, az követ azon kőbányábul hordatván, néhai Vattay Pál uram engedelmebüil hordották.«⁷⁷⁾ Vagyis nyilvánvaló, hogy »a megnevezett kőbányában senkinek nem volt szabad követ vágatni szentlőrinci pusztának török ura és magyar részről Vattay uraimék engedelme nélkül.« A fenti tanu, Tóth András, nemes ember volt és a török idejében is Némedin lakott »sőt, amidőn kecskeméti templomra hordták az követ, ezen fátens uram maga szekerit, az ecclesia requisitiojára, oda engedte, vinni a követ. Azt is tudja őkegyelme, hogy instans uraimék, vagy az elejek, akkorban emlétetett kőbányát magyar katonákkal kerültették, hogy ne talán tán kecskeméti uraimék praetextusa alatt más ne vigyen onnéd követ, sőt a töröknek sem volt szabad onnéd követ vinni az török úr híre nélkül, az kié a szentlőrinci pusztá volt.«⁷⁸⁾

Horogh István ezzel szemben »tudja bizonyosan, mivel hallotta böcsületes emberektől, hogy a budai akkori basától és per consequens, a pesti agátul bérlették ki a pesti kőbányát, úgymint pesti földön.«⁷⁹⁾ Bekő András pedig »hallotta azoktól a kecskeméti emberektől, akik hordtak azon kőbányábul a kecskeméti templomra követ, hogy Pesten lakozó Mészán agátul bérlették ki azon követ. De nem tudja, szentlőrinci, avagy pesti török úr vala-e az?«⁸⁰⁾

A legtöbb tanu azonban — a legkülönbözőbb időkben — úgy vallott, mint a rác származású Cserik Osztoja, aki »azt is jól tudja, midőn a kecskeméti és kőrösi templomokat építették, hogy Vattay Páltul követték ki azon kőbányát.«⁽⁸¹⁾

Demőry András »vallja, — 1721-ben, — hogy gyermekségitül fogva mindenkor úgy tudja, és a régi öreg emberektől is úgy hallotta, hogy a ... kőbánya Szent Lőrinc határában és pusztán legyen. Aminthogy juhász korában is, amidőn Kőrösön szolgált, *török ideiben megégvén Pest várossa*, a török Pest vármegyében lévő szegénységgel feles követ hordatván bé Budára azon kőbányából. A fatens is ott lévén szekérrel, mint szolga, minthogy a pesti és budai török sereg késérte őket, ott lévén a szentlőrinci pusztának akkori török ura is, Solthi nevű pribék török. Hallotta a fatens azon alkalmatossággal, hogy mondotta és beszélte a szekeresek előtt ezen Solti pribék török: ez a kőbánya — úgy mond — az én szentlőrinci határomban és földemen vagyon.«⁽⁸²⁾

Az egyik tanunak — Bíró Györgynek — az apja »midőn a kecskeméti magok templomjokra azon kőbányában követ vágattatni kívántak, ... más kecskeméti emberekkel járt Pestre azt kibérelni, a szentlőrinci pusztá ugyan Pesten lakozó török urátul, úgymint Szentlőrinc pusztának földesurátul s nem úgy, mint pesti földnek és határnak parancsoló urától, mert annak más török fő ura volt.«⁽⁸³⁾

Igen figyelemre méltó azonban Veszelinovics György rác pap, püspöki vikárius 1737-ben, 92 éves korában tett vallomása. Veszelinovics »Pesten születvén a világra, azon időtől fogva itt, Pesten lakott, még török világban is. Tudja bizonyosan, hogy azon török világban a pesti kőbányát ugyan a pestiek bírták, a követ pesti rácok által vágatván, mind Pestre, mind Budára, úgy más helyekre is a követ hordották. Tudja azt is bizonyosan, hogy török világban építették a kecskeméti kálvinista templomot. Hallotta azt, *Tökölyi Imre instantiájára engedte volna meg nékiek a török budai basa, hogy ott vág hassanak követ*. Mindazáltal fegyveres kézzel őrizvén a török az akkori pesti kővágókat, féltvén a keresztény magyar katonáktul. Tudja ezen fölül, hogy midőn kecskeméti templom épült volna, maga a török basa lement annak tekintésére.«⁽⁸⁴⁾ Molnár István pedig, aki a török alatt követ hordott Pestre, 1721-ben és 1722-ben vallotta, hogy »mindenkor hallotta, tudja is pesti kőbányának neveztetni és, hogy a pesti török bírta juhokat is ottan tartották.«⁽⁸⁵⁾

Látjuk tehát, hogy a kőbánya hovatarozandóságára nézve igen eltérők a tanuk vallomásai. A szentlőrinci pusztához való tartozást azonban igen megerősíti a kecskeméti 1696. október 8-án kelt következő levele: »Mi alább írt személyek, Kecskemét városának reformata ecclesiájának öregei recognoscáljuk per praesentes, hogy mi ecclesiástul megszorulván, akarunk lévén reá, hogy az Úr Istennek dicsőségére templomot építsünk, bérlettük ki nemzetes megboldogult Vattay Pál uramtul, őkegyelmétül, Pest elein lévő szentlőrinci kőbányáját őkegyelmének, az ő kegyelme akkori szükségünkbéli esedezésünkhöz képest való kiadott quietantiájának tenora szerint. Melyről adjuk ezen recognitionálisunkat magunk pecsétivel megerősítvén.«⁽⁸⁶⁾

Valószínű tehát, hogy a tulajdonképpen szentlőrinci pusztához tartozó kőbányát a pesti törökök és rácok, mint senki földjét vették birtokukba. Legigazabban talán Juhász István tanuvallomása tapintott rá a kérdésre. »Vallja hiti után a tanu, hogy az deutruban föltett kőbányát *csak azért hitták pesti kőbányának, hogy Pesthez közel volt, s más kőbánya nem volt akkortájt Dunán innét*, hogy követ vághattak volna benne. Sőt tudja bizonyosan, hogy azon kőbánya szentlőrinci határon vagyon.«⁸⁷⁾ Varga András szerint pedig »török időben hitták pesti kőbányának, de Buda megvétele után mindenkor hallotta szentlőrinci kőbányának lenni.«⁸⁸⁾

Tar Mihály pedig »szolga lévén... nem tudja, hogy szentlőrinci pusztához tartozandó volna említett Kőbánya, hanem, hogy mioltátul fogvást nemes Pest városa bírja említett szentlőrinci pusztát és mióta kereszténység bírja Pest névű városát, hallotta azoltátul fogvást, hogy Vattay uraiméké szentlőrinci pusztá lett volna.«⁸⁹⁾ Vagyis, amikor a török kiűzése után a régi birtokos családok ismét tulajdonukba vették a földet, a Vattay család, az egyre értékesebbé váló mai kőbányai részekben az ittmaradt és az odaszokott pesti rácokkal és az őket követő pesti német telepesekkel szemben, egyre jobban igyekezett birtokjogát érvényesíteni.

* * *

A visszafoglalás előtt is itt lakó pesti rácok nemcsak követ vágtak a kőbányában, hanem — valószínűleg csak a török uralom utolsó éveiben — a környező lapos hátakon szőlőt is kezdtek művelni.

Azt már láttuk, hogy a pesti török nem sokat kérdezősködött a szénát nem termő területek hovatarozandósága felől. Ez igen kedvezett a pesti rácságnak, mert így nyugodtan birtokába vehette a szentlőrinci pusztának, annak török földesurát nem érdeklő részeit, »azokat az hegyeket ... egész keresztúri határtul fogvást bé Pest felé.«⁹⁰⁾ Ezek a rác szőlők részben a mai Ó-hegy és Új-hegy déli lejtőin lehettek, mert 1722-ben több tanu szerint »ahol most szőlők vannak, török világban is voltak valamely szőlők, melyeket a pesti rácok bírtak.«⁹¹⁾

Az 1737 augusztusában tartott tanukihallgatásokon az egyik kérdőpont így szólt: »A Török Istrázsa hegyen (mai Újhegyen) fölül, ahol Pest városa hármás határt mutat — jóllehet hat is vagyon — látott-e ottan régi szőlő árkolásokat és régi szőlő barázdákat, tudja-e, hogy régi időben ott szőlők voltak és hova valók voltak, tud-e, hallott-e valamit felőle?«⁹²⁾ Horváth István »jól tudja, hogy ott szőlők voltak, mivel kitetszik barázdáiból és alsónémedi Jobbágy István névű öreg embertől hallotta, hogy török időben, inas korában, gulyás bojtár lévén, szőlőt is evett ottan az ott való szőlőtőlőkérül, de hova való szőlők lehettek azt nem hallotta tőle.«⁹³⁾ Cseszkó István »azonban hallotta sok régi pásztoroktól, gulyásoktól, juhászoktól, hogy szentlőrinci szőlők lettek volna.«⁹⁴⁾ Vargha Gergely is »tudja bizonyosan, hogy ott szőlők voltak, minthogy szőlővessző növényeket is látott ott.«⁹⁵⁾ Dudás András pedig »diófának sarjadzását is látott ottan.«⁹⁶⁾ Ezekről a pesti rácok által művelt szőlőkről valószínűleg nem egy tanu »gondolta,« hogy szentlőrinci szőlők voltak, »minthogy szentlőrinci telekhöz nem messze vagyon.«⁹⁷⁾ Mások ellenben »még török világban is minden-

koron pesti kőbányának hallották és tudták nevezni és a pesti török (értsd a törökkel együtt lakó rácot) körülötte szőlőket kezdett ültetni, de az magyaroktól nem maradhattanak, abban költetett hagyni.⁹⁸⁾ Az egyik tanúnak az a megjegyzése, hogy »Pest városa-beliek bírták régi királyok ideiben is úgy hallotta öreg emberektől.«⁹⁹⁾ valószínűleg a pesti polgárok érveinek hatása alatt keletkezett, hacsak nem I. Lipót és I. Józsefet értette »régí királyok« alatt.

* * *

A sok ellentmondó tanuvallomás, amelyek közül a legjellegzetesebbeket közöltük, 1723-ban arra készítette a hatóságokat, hogy a török alatti határviszonyok kérdését most már részletesebben tisztázza. A szeptember 17-én tartott tanúkihallgatás kérdőpontjai a szentlőrinci határral kapcsolatban tértek rá erre a tárgyra.

»Vallja meg hiti szerint a tanu, mikor a török beszállott Pestre vagy azután idő lefolytában, ki mutogatta meg néki a határokat, hogy distinctiót tudott tenni pesti, keresztúri, szentmihályi és más határok között?¹⁰⁰⁾ Ha az Pesthez közel való faluk és puszták határai között villongások voltak, hova való szolgabíró vagy egyéb tisztet vitt ki a török úr azoknak eligazítására, vagy miként igazította el?¹⁰¹⁾ Ki mutogatta ki a szentlőrinci magányos török úrnak is a szentlőrinci puszta határait, hogy addig, ameddig most tartatik, vagy kilyebb tilalmazta másoktól, (hogy) azon puszta fővét el ne gázolják vagy pedig réteit és földeit Pesthez vagy más határhoz el ne foglalják?¹⁰²⁾ Szentlőrinci és pesti territoriumok között az üllei és gyömrői utak táján hol legyenek a határok, ... mutatta-e valaki neki vagy látott-e valamely határbeli jeleket, *avagy csak akkori felfordult időben felzavarodván az határok, a török ameddig tetszett, addig tartotta és élte?*¹⁰³⁾ Amidőn a török Kákás-tónak környékét kaszáltatta és Békás-tó környékét tilalmazta, úgy kaszáltatta-e mint pesti földet, *avagy csak maga akarátja szerint*, minthogy akkoriban ott katona törökök laktak, azoknak szükségére cselekedte azt, *nem gondolván semmit vele, akár micsoda határ lett legyen?*¹⁰⁴⁾ Tudja-e a tanu, hogy a pesti török nem nézte a határok kölembzését, hanem csak annyi rétet tilalmazott meg a Rákos két felén, amennyit szükségére nézve elégségesnek ítélte lenni?¹⁰⁵⁾ A pesti török el mert-e menni a palotai, cinkotai, szentlőrinci, gubacsi, keresztúri, szentmihályi és egyéb körül-belül való helységek s puszták határait és onnét hordatott-e valaha bé szénát, kaszáltatott-e rétet és amire szüksége volt s talált, bé merte-e Pestre vitetni, vagy nem?¹⁰⁶⁾

A fenti kérdőpontokban foglalt fontos kérdésekre, hogy tiszteletben tartotta-e a török a határokat, negyvenhét tanu válaszolt. Vallomásaik nemcsak a feltett kérdésekre, hanem a török alatti életre is ismét fényt vetnek.

Lédeczy Márton úgy tudta, »hogy a töröknek senki sem mutatta az határt, hanem amiképen látta, hallotta az előbbeni régi határokat, úgy bírta ő is.«¹⁰⁷⁾ Molnár István »nem tudja, hogy valaki kimutogatta volna az töröknek az határokat, hanem csak ő is (a török) csak az akkorbéli határookra vigyázott.«¹⁰⁸⁾ Egy másik tanu »nem tud egyebet, hanem úgy véli, hogy parasztok relatiojából tudta distinguálni határt határtul a török.«¹⁰⁹⁾

Ugyanezt tudta Horváth István is, »hogy a paraszt emberek kimutogatták volna a határokat a töröknek. A némedieket mondja, hogy mutogatták volna ki a szentlőrinci pusztának határait oda való török úrnak.«¹¹⁰⁾

A község-határok azonban igen kétséges gátat jelentettek a török zsarolásaival szemben, tavasszal, nyár elején »midőn táboros idő volt — aki gyakorta vala — akár mely helység és puszta határán rétet kaszáltatott, fővet, szénáját és más amire szüksége volt s talált, Pestre szabadon bevitte. *Az pesti török kemény télben szabadon elment két-háromszáz szánnal is fáért kerepesi erdőbe.*«¹¹¹⁾ »Néha, nagy télnek idején, hogy a pesti török tízhús szánkó magával elment, hol kerepesi, hol péceli, hol ecseri, hol maglódi erdőre fáért s úgy vitte be Pestre maga szükségére.«¹¹²⁾ »Kemény télkor a pesti török kiment maglódi, ecseri, mogyoródi, csabai erdőkre, ki taligával, ki szekérrel, ki szánnal, úgy hogy száz-kétszáz is megvolt, s úgy vitték bé Pestre a fát.«¹¹³⁾ Látjuk tehát, hogy a csabai, ecseri, kerepesi, maglódi, mogyoródi és péceli erdőkből akkor és úgy vitt a pesti török fát, amikor és ahogy neki tetszett.

A határok megállapításának kérdése csak akkor érdekelte a török urakat, hogyha a hódolt falvak lakossága nagyobb civódásokba bonyolódott. Ilyenkor »amidőn valami villongások voltak az határok végett, Fülekrül hoztak szolgabíró, de török hozta-e ki, vagy a falusiak« nem tudta a tanu.¹¹⁴⁾ Varga András »hallotta a gödöllőiektől, hogy midőn török világban a gödöllőiek és szadaiak közt határ végett villongás volt, a török urok tett igazítást határjokban.«¹¹⁵⁾ Unyi János is tudta, hogy »szadaiak és gödöllőiek között az határ végett volt villongás, melyeknek egy török urok lévén, úgy csinált maga (a török úr) határt nekik.«¹¹⁶⁾ Faragó István még azt is tudta, hogy »szadaiak vetekedvén az határok iránt, Pesten lakozó szadai török úr kimenvén a szadaiakkal, határt hanyatott, elfoglalván darab földjeiket a gödöllőieknek.«¹¹⁷⁾ Amiből kitűnik, hogy a szadai török úr nem épen önzetlen bíró volt. Pap Mihály pedig úgy »hallotta, midőn Pécel és Csaba nevő helységek közt a határ végett villongás volt, kimentek azon faluk török földesurai és a pesti, budai basák emberei jelenlétiben *a bizonságok által megmutatott hajdani határokat helyben hagyták.*«¹¹⁸⁾ Molnár István meg úgy tudta, »hogy az török ideiben palotaiak és szentmihályiak magok közt az határ végett veszekedvén, a török engedelmeiből a palotaiak Kecskemétrül vagy Kövesrül szolgabíró hoztak volt ki, de semmi határigazítást nem tehetett, csak úgy maradtak az előbbeni határok.«¹¹⁹⁾

* * *

A török uralom alatti határvillongások megoldásának egyik legérdekesebbike a Pest és Cinkota között történt határmegállapítás volt. Ez a határmegállapítás azért is érdekes, mert fényt vet a régi középkori magyar királyi levéltár sorsára is.

Buda 1526. és 1541. évi török általi elfoglalásakor a középkori királyi, nádori, tárnokmesteri, sőt talán városi és egyéb levéltáraink nem mind pusztultak el. A királyi levéltár megmaradását az is igazolja, hogy az 1526. után Zápolyai János hatalmában volt. Az 1541. évi elfoglalás pedig pusztítás nélkül ment végbe és így a levéltár addig megmaradt részének további fennmaradása is lehetséges volt.¹²⁰⁾ Erről különben maguk a törökök

is bizonyosságot tettek 1602-ben, amikor többek között kifejezetten állították, hogy »amikor mi Budát, Esztergomot és Pestet megvettük, valami levelet ottan találtunk, (bárcsak) egy tenyérnyi papíros is (lett volna az), nem vészett el benne, mind azonkép a helyén van, valamint a keresztények hagyták.«¹²¹⁾

Hihető tehát, hogy a királyi levéltár maradványai egészen Buda várának 1686. évi ostromáig fennmaradtak és hogy csak akkor pusztultak el. Ezt a feltevésünket különösen alátámasztják a következő adatok, amelyeket az 1720. június 21-én tartott tanukihallgatás alkalmával, — amikor a felperes, Cinkotán birtokos Beniczky Tamás és az alperes szabad királyi Pest városa közötti határkérdést akarták tisztázni, — több, török világban is itt élt tanu elbeszéléséből lehet kihámozni.¹²²⁾

Az első tanu a Nagykörösön lakó hetven esztendőös Demjén András volt, aki a »török üdőben Cinkotán lakott circiter 10 esztendeig.« Nemcsak a határjeleket ismerte fel, »hanem még a régi határlevelet is szemével látta Cinkotán laktában, melyet hajdan Mátyás király adta volt a czinkotaiaknak és abban föl voltak téve ezek a határok.«¹²³⁾ Abban, hogy Cinkotán az 1670-es—1680-as években — amikor a tanu ott élhetett — egy Mátyás király korabeli határmegállapító levelet őriztek, semmi különöset nem találhatunk, hiszen ez az oklevél az 1541-es török foglalás után is a község birtokában maradhatott. Figyelemre méltó azonban, hogy ezt az oklevelet a község eredetileg nem birtokolta, hanem egy vitás eset alkalmával szerezte meg a XVII. század hetvenes-nyolcvanas éveiben.

A pesti törökök — vallotta Szalai Lőrinc hetvenkét éves komáromi polgár, aki a török világban Cinkotán lakott — egyidőben a Rákos rétének cinkotai területre eső részét is kaszálgatni kezdték. »A (kárvallott) cinkotaiak bé mentek Budára és onnand Mátyás királynak határlevelit a basa . . . nékiek kiadta« és »akkori üdőben valamire azt a levelet vitték, ott nyitották a (határ) hányásokat.«¹²⁴⁾ Ugyanilyen értelemben vallott a hetven esztendőös, egykor cinkotai lakos Kalácska János is, aki mint a tatai uradalom jobbágya 1720-ban a komárommegyei Szomódon lakott. Szerinte »amidőn a pesti törökkel a Rákos réte miatt villongásban lettek volna, össze beszélvén a czinkotai lakosok, mondván: nosza, menjünk bé Budára, az ország leveleit s Mátyás király idejében levőket hányassuk meg. Arra be is mentek és fölтанálták, s kihozták, nem tudja párját-e vagy, magát a levelét és azon levéllel járták, újították a . . . határokat.«¹²⁵⁾ Természetesen a nagylelkű basa nem ingyen kerestette ki és ajándékozta oda a cinkotaiaknak Mátyás király levelét, hanem, »hogy nékiek kiadta fizettek 100, id est száz tallért«, azonkívül a törökök »párját ugyan megtartották.«¹²⁶⁾

A Mátyás király idejéből származó határjáró levél nem sok tényleges értéket jelentett volna a cinkotaiaknak, ha annak intézkedéseit a gyakorlatban nem tudták volna megvalósítani. Ezért szükséges volt, hogy az oklevél alapján az illetékes hatóságok új határjárást tartsanak. »A határhányásban pedig az szolgabírák nem voltak ugyan jelen, mert ki Fülekben s ki Korponán lakott, de az gondviselőjük, hadnagyok, az tartománynak népe jelen volt, ahová a levél szólott, arra vitték a határt.«¹²⁷⁾ Az egyik tanu szerint, aki épen »az Rákos partján Czinkota felől szántott« és »onnand

nézte» amikor »a Budáról kihozott Mátyás király levelei mellett ... vármegye kapitányai, hadnagyai és feles kereszténység, — Vácztul fogvást minden falukból itt voltak az emberek, — a határokat újítták.«¹²⁸⁾ »Ha ezen levél nem volt volna, egykor a pesti törökök a Rákost is el akarták foglalni, de látván a pogány is igazságos levelet, elállott a Rákostul és akkor mindgyarást vármegye szolgabírája és Pest elein lévő falubéli circiter 200 embereknek jelen léteben ... a határok megigazítottának.«¹²⁹⁾

A megújított határjeleket maguk a törökök is tiszteletben tartották, mert »még a régi királyok levelét ki nem keresték Budán, a Rákos rétjéért addig hospenkedett a török a czinkotaiakkal, de hogy a levelet kihozták, békeségesen bírták. Sokszor a törökök is megverték a rétért, még a levelet ki nem hozták, a levél kihozása után pénzért is kért tőle füvet.« A Budáról kihozott oklevélben leírt határok úglátszik megegyeztek Cinkota eredeti régi, de a töröktől vitatott határával, mert az »akkori újítás előtt is voltak itten régi határhányások.«¹³⁰⁾

Az oklevél eredetiségét, középkori eredetét és ezzel kapcsolatban a magyar királyi levéltár egy részének a török uralom utolsó éveig való fönmaradását eldönthetné, ha a cinkotaiaknak adott oklevél kezeink között volna. Ezt azonban az oklevél további sorsa lehetetlenné teszi. Szalay Lőrinc vallomásából tudjuk, hogy a török az oklevélnek csak a párját adta ki a cinkotaiaknak. »De hogy osztán Czinkota elpusztult, — tanuskodik ugyancsak ő — akkori czinkotai bíró, Berza András, azon párt túl a Dunán, Acsára magával elvitte és legközelebb elmúlt kuruc háborúban, hogy Acsa megégett, azon pár levél is ott égett meg.« Vallomásának azzal is nyomatékot akar adni, »hogy most is él még Berza Andrásnak igen-igen öreg özvegye,« aki »alig mehet ki az ajtón«¹³¹⁾ és akit talán épen ezért nem is hallgattak ki. Látjuk tehát, hogy a bizonyító oklevél a Rákóczi-féle felkelés idejében megsemmisült, hamuvá lett.

Érdekesnek kell tartanunk, hogy a törökök Mátyás király oklevelének határkijelölő intézkedéseit tiszteletben tartották. Nem kell azonban ezen csodálkoznunk, ha figyelembe vesszük a már ismertetett és a még ismertetendő egyéb iratok adatait, amelyek szerint a török maga sohasem változtatott a régi községhatárokon és azok eredetiben való fönntartására törekedett.¹³²⁾

A török alatti életnek egyik érdekes megnyilvánulása volt ez a határjárás és ha hihetünk az iratok szerint hitelesnek elkönyvelt tanuknak, akkor tényként kell elfogadnunk azt is, hogy a középkori magyar királyi levéltár iratai a török idejében még meg voltak Budán és hogy annyira rendezettek voltak még, hogy egy fönforgó ügy megfelelő okleveleit elő tudták adni. Ez magában véve — mint láttuk — nem lehetetlen, hiszen a régi levéltárhoz hasonlóan a királyi könyvtár részei is aránylag sértetlenül maradhattak fenn egész a visszafoglalási ostromig, amit szintén szétszórt adatok bizonyítanak.¹³³⁾ A két régi gyűjteménynek sorsa közös lehetett, — elhamvadtak a háborús pusztítások lángjaiban. Annak feltételezése, hogy Buda ostroma előtt a törökök, a levéltár és a könyvtár rájuk nézve értéktelen anyagát kincseikkel együtt délre vitték volna és most valahol ott lappangana, talán még álomnak is túlságosan szép volna.

* * *

A török uralma utáni időkben a községhatárok futásának iránya egyre jobban kezdte érdekelni az embereket. Mindenki terjeszkedni akart, mindenki régi jogokra hivatkozott és mindenki tanukat állított, aminek következtében a pesti határnak talán egyetlen egy árka, dombja, homokbuckája sem volt, amelyre egyik vagy másik, esetleg harmadik fél, ne hivatkozott volna, mint territoriuma határának jelére. A helyzet kétségtelenül zavaros és ezen a téren a tanuvallomásokat a lehető legnagyobb óvatossággal kell kezelnünk, mert a szembenálló felek akár vesztegetéssel, akár erőszakkal, akár pedig a maguk véleményének minél szélesebb körben való terjesztésével igyekeztek a maguk igazának hitét a környék lakossága körében terjesztetni. Igen jellemző erre nézve Tóth György 1723 szeptemberben tett vallomása, aki *»esztendőül fogvást hallja néha az emberektől vélekedve mondaní, hogy az deutrumban denotált Kőbánya talán szentlőrinci határos és Vattay uramékhoz tartozandó volna.«*¹³⁴⁾

Arra nézve, hogy Pest városa igyekezett a határjárásokat magára nézve kedvezően elintéztetni, igen jellemző, hogy az 1695. évi határjárás után, amikor a város tényleges tulajdonába került a határ mai területe, Söttér Ferencnek, Pest vármegye alispánjának a város egy házat ajándékozott és ezt a házat a polgári terhek alól örök időkre felmentette. A városi privilégium kiadását megelőzően pedig, 1703 május 9-én tartottak határjárást. Pest város tanácsa ekkor kijelentette, hogy nemes Szunyogh Imre házát abban az esetben, ha a város határát a régi állapothoz képest megállapítja, a katonák elszállásolása alól felmenti. A határjárás alkalmával hatvan tanut hallgattak ki, akik, egy-kettő kivételével, mind azt vallották, hogy Kőbánya mai területe mindig Pesthez tartozott. Szunyogh Imrének érdemeit úgylátszik még azzal is jutalmazták, hogy 1705-ben városi tanácsossá választották.¹³⁵⁾ Sic itur ad astra.

A különböző határhányások körüli vitáknak az volt a fő okuk, hogy a pesti törökök annak idején a környező falvak és puszták határában rét-tilalmazó hányásokat csináltattak. Ezeket a tilalmi jeleket ugyanazon rét hosszas használata után a környékbeli pásztor emberek igen könnyen határhányásoknak vélhették és az *eredetileg fiúvéért védett területet Pesthez tartozandónak gondolhatták*. Úgy tudta azt Kasza István is 1702-ben, *»hogy minden esztendőben a szentlőrinci török úr hányásokat újíttotta Szentlőrinc és Pest között, úgymint Kákás-tónál az minémű hányások vannak, azon hányásokon alúl Szentlőrinchöz, felül pedig a hányásokon Pesthöz tartották a földet.«*¹³⁶⁾ Ezért az 1696. szeptemberében, 1701. júniusában, 1702. májusában, 1720. március, május, júniusában, 1721. november-decemberében, 1722. júliusában, 1723. szeptemberében, 1736. szeptemberében és 1737. május-június-július-augusztus-szeptemberében tartott tanukihallgatások alkalmával ezeknek a *határ- és tilalomhányásoknak a mivoltát állandóan firtatták*. A tanukihallgatásoknak éppen az ezek alapján való határmegállapítás volt a tulajdonképeni céljuk.

Rá kell azonban ismételtelen mutatnunk arra, hogy a tanuk vallomásai a határmegjelöléseknél főleg hallomáson alapultak. Tandari János a keresztúri út melletti hányásról onnan tudta, hogy határjel, mert *»egyszer a többi között kecskéket hajtott a vásárra gyermekkorában, akkoron mondotta az apja, hogy ezen határ légyen valóságos Pest és Keresztúr között.«*¹³⁷⁾

Ugyancsak hallomásra hivatkozik Széki István, aki 1737-ben »vagyon vagy hetven esztendeje, hogy ezen a keresztúri úton Pestre jár.«⁽¹³⁸⁾ Poroszká Tamás pedig »mindenkor azt (az alább tárgyalandó helyet) hallotta Duna horgasának és ott lévő hányást is látta és hevert is rajta azon alól mindenkor gubacsi földnek tartotta és hallotta lenni, mivel dunakeszi Vattay familia Juhász János névő ispánja is mutogatta néki, de kivált ócsai Kartali Péter névő juhásztul, aki török üdőben is ezen a földön juhászkodott.«⁽¹³⁹⁾ Nagy Andrásnak pedig »föl s alá való jártában az úton mutatták nékie, hogy a Sáncz-ároknál menne által a gubacsi határ. Halász Mihály, öreg Jobbágy István és Cseri István nevű emberek mondták az tanunak török üdő után, beszélgetés képen.«⁽¹⁴⁰⁾ A szentlőrinci határra vonatkozó ismereteit Vargha András szintén így szerezte. »Uriban lakozó néhai Bori Istvánnal egy alkalmatossággal lóháton Pestre menvén az tanu, akkor mutatta emlétett Bori István a tanunak az ecseri út mellett Kerekhalom tetein lévő hányást, úgymond: hogy ezen a halmon alól szentlőrinci föld, fölül pedig pesti légyen és hogy még a pesti szőlők is szentlőrinci pusztának határjában legyenek attul hallotta.«⁽¹⁴¹⁾ Igen jellemző azonban Mészáros Mihály vallomása is, aki »hallotta, hogy a kőrösi út hasítaná Gubacs és Szent Lőrinc között a határt Szeleczky uram idejében (1724—1730), minthogy Contra János mutogatta Mihálynak, Mihály a fatensnek.....«⁽¹⁴²⁾

Ezek a különböző hallomások alapján tett vallomások, — amelyek közül a legszembetűnőbbet ragadtuk ki, — fényt vetnek ezek hitelére és arra is, hogy a határpercek mért húzódhattak hosszú évtizedekig. Ezek előrebocsájtása után lássuk magukat a határleírásokat.

A mai Kőbánya és Rákos-mente területének Pesthez, illetve Szentlőrinc pusztához való tartozásának megállapításának szempontjából a hármassal határolt feltételezett Sashalom bírt a legnagyobb fontossággal. Ezt a Rákos jobb partján lévő dombot, a Sashalom néven kívül, még Keresztúri-halom névvel is illették. Ez utóbbi helyet különben még másként Farkas-halmának is nevezték, »azért, hogy (ott) egy *Farkas nevű pribéket elevenen bé ástak a törökök*.«⁽¹⁴³⁾ Az elevenen való eltemetést a nép fantáziája termelhette ki, mert a fenti tanuvallomás előtt tizenhat évvel, 1721-ben az egyik tanu úgy vallott, »hogy maga is akkor jelen volt, midőn azon katonát levágták, el is temették.«⁽¹⁴⁴⁾ Nyilvánvaló tehát, hogy egy kivégzéssel kapcsolatban rögződött a nép nyelvhasználatában a Farkashalom név, illetve a hozzáfűzött magyarázat.

A tanuk egybehangzó vallomásai szerint a pesti török a Rákost tényleg eddig a halomig kaszálta. Ezért vallottak azután sokan úgy, hogy »még mikoron Pesten török lakott, a dombon lévő kőnél a cinkotai, keresztúri és pesti határok.«⁽¹⁴⁵⁾ Mások viszont úgy tudták, — és ezek a vallomások a szentlőrinci pusztához való tartozást támasztották alá, — hogy »ezen a halmon lévő két hányás igaz cinkotai és keresztúri határok legyenek.« Ezek a tanuk »semmi más harmadik határt nem tudtak, nem is hallottak« és semmi (határ) követ nem láttak azon a halmon, nem is hallottak felőle.«⁽¹⁴⁶⁾

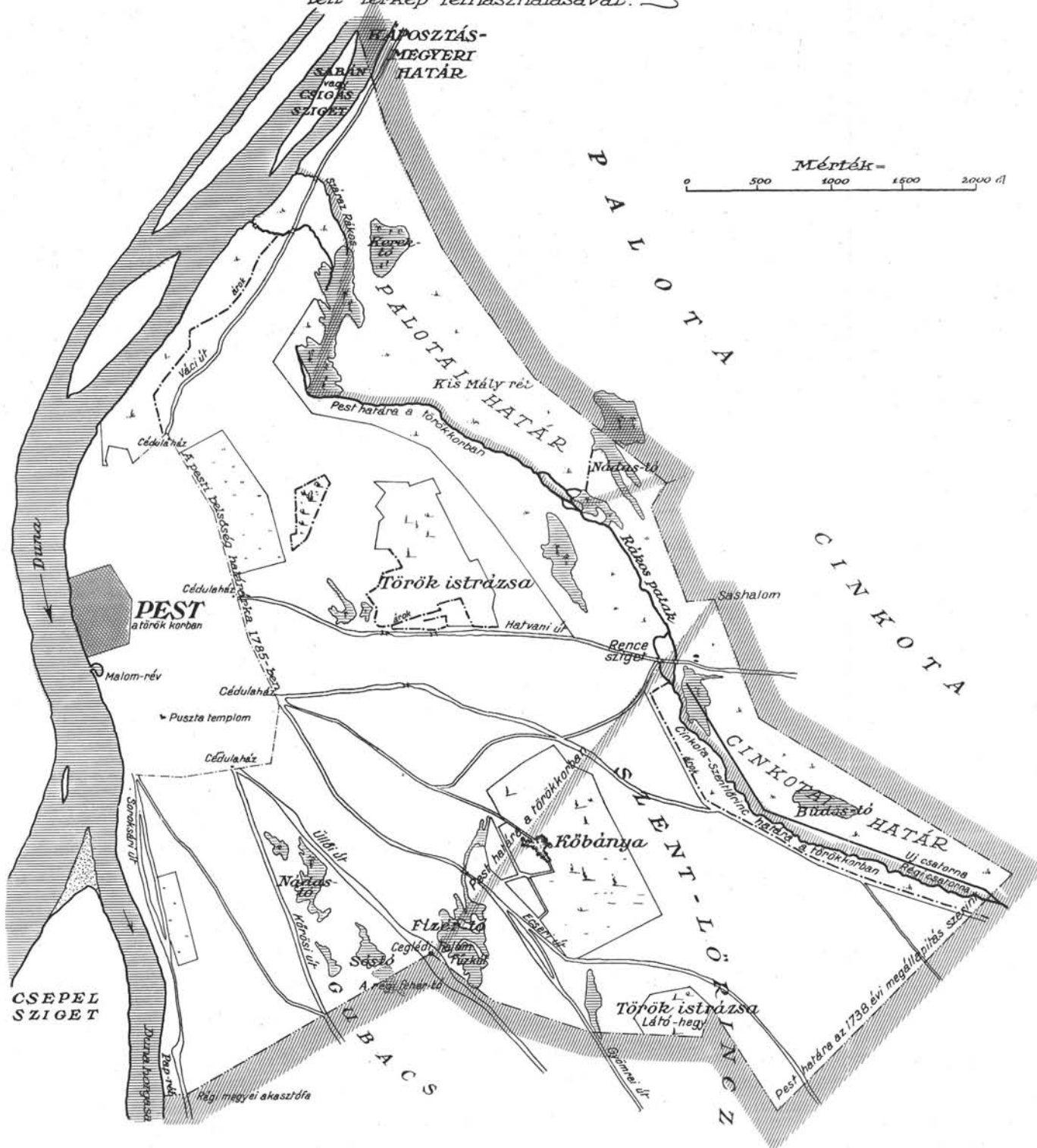
A Sashalmon a török kiűzés utáni időkben látható földhányások és határkövek körül parázs vita fejlődött ki, amihez a bizonyítékokat a szembenálló felek mindegyike főleg a tanuk vallomásából merítette. Kovács

PEST VÁROS

HATÁRÁNAK ÁTNÉZETI HELYSZINRAJZA.

XXIII. TÁBLA

Az 1785-ben Balla Antal pestmegyei hites földmérő és királyi kerületi vizügyi igazgató mérnök által készített térkép felhasználásával.

István 1720-ban úgy tudta, »hogy azon halmon lévő három hányott határok közül egyike igaz régi pesti határ legyen és a török idejében is ott voltak... és akkor is volt kő betéve, de gömbölyű tetejű kő és török bötük voltak rajta.« A kihallgató szolgabírák úgylátszik csodálkoztak Kovács István török írás ismeretén, mert hozzáfűzte vallomásához, hogy »a törökök mondták az midőn ott kaszált a fatens, hogy török bötük vagynak rajta.«¹⁴⁷⁾

A Sashalom tetején 1720-ban egy háromszögletű kő volt beásva.¹⁴⁸⁾ Ez tehát semmi esetre sem volt azonos az előbb említett, gömbölyű tetejű, török korabeli kővel, amelyik talán inkább fejfa, mint határkő lehetett. Egyes tanuk vallomása szerint a háromszögletű követ »Sötér Ferenc uram idejében ástatták be a pestiek, amidőn (1695-ben) a határt járta volna Sötér Ferenc akkori vice ispán úr.«¹⁴⁹⁾ Egy másik tanu ugyancsak 1720-ban, »emlékezik reá, midőn a keresztúri halomba bé ásták a követ, amely most rajta van, s úgy hallotta keresztúriaktól, hogy az ő uruk Svaidler ástatta volna bé.«¹⁵⁰⁾ A halmon eredetileg »három hányások voltak és egyikét mondták pesti, másikat keresztúri, harmadikát cinkotai határoknak.«¹⁵¹⁾ »Török idejében az harmadik határ, aki Sötér Ferenc úr idejében megújítatott, csak kicsiny rét (tilalmazó) forma hányás volt és ketteje akkor is olyan volt mint most.«¹⁵²⁾ Vagyis Keresztúr és Cinkota határát *határhányásként*, Pestét *réttilalmazó jelként* fogta fel a tanu. »Sötér Ferenc uram határjárásakor« azonban »csak a Keresztúr felől való határt újították meg, ahol ott azelőtt is határhányás volt.«¹⁵³⁾ 1723-ban Orbán János úgy tudta, »hogy az mely hányásokra a Kőbánya felől, a Rákos mellett, Vattay és Beniczky uraimék esküdtettek tanukat, hogy azon határhányások csupán rétilalmazó jelek lettek volna.«¹⁵⁴⁾ A tény azonban az volt, hogy a döntőfontosságú határkő ott állott a halom tetején akkor is, »midőn báró Szeleczky uram járta volna a határokat« és különböztette a pesti, a cinkotai és keresztúri határdombokat.¹⁵⁵⁾

A Rákos két partjának rétjeiért tehát nemcsak a szentlőrinci, hanem a cinkotai földesurak is vitáztak a pestiekkel. Az előbbieket azért, »mert a pesti török szentlőrinci rétből is eltilalmazott egy darabot a Rákos mellett, mely nem volt tartozandó pesti határhoz, hanem a szentlőrincihez.«¹⁵⁶⁾ Ugyanígy tudták a cinkotaiak is a maguk igazát. »Török idejében Cinkotán laktában — vallja Pap János, aki *prédikátor fia lévén* — hallotta, hogy a cinkotai határ által mégyn a Rákos vizin, de Cinkotán való részin, hogy valami határok volnának soha nem hallotta. Tudja azt is bizonyosan, hogy a Rákosnak Cinkota felől való részit a cinkotaiak használták és hogy a Rákoson lévő hidat, a víznek mind a két részéről, a cinkotaiak tartották pallóval, a folyóját két felől pedig harasztal és szalmával, kit maga is hordott. Hasonlóképen ők viseltek reá gondot. Másképp, ha megkopott, mindjárt Budáról kiizentek reájuk.«¹⁵⁷⁾ De mások is hallották atyjuktól és más öreg emberektől, hogy a Rákoson »a mostani (1720) malomnál lévő híd, cinkotai hídnak hivatott és neveztetett.«¹⁵⁸⁾ Az érvek azonban gyengék lehettek, mert a Rákos két partja mégis csak Pesthez került. A tanuk egybehangzó vallomása alapján ugyanis kitűnt, hogy a *pesti török mindenkör egész a Farkas- azaz Sashalomig bírta a Rákos két partját*, ahol rétilalmazó jeleket állított. Ezeket a rétilalmazó jeleket követték az 1701. júniusában

tartott határjárás alkalmából, »az mint az rétek széliben az Farkas halmátul mentünk, azon vinne az Nagy dombra az határ, amely Nagy-domb hasítaná Pest és Cinkota között az határt.«¹⁵⁹⁾

A cinkotai út és a rákosi malom mellett a Rákos-patak egy szigetet alkot. Ezt a szigetet Rencének hívták a XVIII. század elején. Vargha András úgy hallotta, hogy »a malmon felül lévő sziget formát — akit már most (1736-ban) Rencének neveztetni hall — mindenkor..., de kiváltképen kuruc üdőtül fogvást Szent Lőrinchez tartozandó földnek hallotta lenni.«¹⁶⁰⁾ Tóth András viszont »kuruc világ előtt öllött az rákosi malomban és a vámot pesti molnárnak adta és a Rákos mellett lévő réteket, hogy pestiek mindenkoron kaszálták, jól tudja, de meddig föl Keresztúr felé, azt nem tudja.«¹⁶¹⁾ Ennek a Rencének a nevével is úgy voltak a tanuk, mint a többi pesti határbeli névvel, egyrészüknek fogalmuk sem volt róla, hogy hol fekszik az így nevezett terület és nevét sem hallották soha.¹⁶²⁾

Pest és Keresztúr között szintén több határjelről esik szó a tanuvallomásokban. Itt a legfontosabb határpont a Török Istrázsa hegy melletti hármass határ volt. *Itt érintkezett Pest, Keresztúr és Szentlőrinc határa.*¹⁶³⁾ Balázs András itt tudott »hármass kicsiny határt Keresztúr felé. Egyikét hallotta még török üdőben pestinek, másikát szentlőrincinek, harmadikát keresztúrinak lenni.«¹⁶⁴⁾ Nem valószínű, hogy erre a határ jelre vonatkoznának egy 1737. évi tanunak a szavai, aki »a Török Istrázsán fölül, mintegy huszonhárom lépésnyire lévő határhányást hallotta az öregektől, hogy Pest és Keresztúr között oldal határ legyen.«¹⁶⁵⁾ Ilyen oldalhatár volt az ecseri és keresztúri utak mellett is.¹⁶⁶⁾ A Sashalomtól a Török Istrázsáig húzható vonal mentén emeltek tehát határhányásokat Pest és Keresztúr között.¹⁶⁷⁾ Nincs kizárva, hogy ezen pesti, keresztúri és szentlőrinci hármass határon is volt egy határkö. »Ezen domb török istrázsa volt«¹⁶⁸⁾ vagyis az előretolt pesti török őrszemek tanyáztak rajta, hogy az esetleg a síkság felől közeledő ellenséges csapatokat, kóborló hajdukat jelezzék és távol-tartsák. *Ilyen török istrázsa emléket őrizi, a Rákos mentén, a mai Törökőr dűlő neve is.*¹⁶⁹⁾ A szentlőrinci, keresztúri és pesti határ érintkezésének közelében álló egykori őrhelyig »tilalmazták pestiek, úgymint magok földét és a tájon török világban a török valami pásztort kaphatott, a talpát jól megverte.«¹⁷⁰⁾ Paber Pál pedig, aki »húsz esztendő s korától fogvást eleget járt föl s alá azon keresztúri úton, mely Pestre vezet.« visszaemlékezett, hogy »török idejében a török őt megkorbácsolta midőn kieresztett«¹⁷¹⁾ vagyis midőn fáradt igavonóit azon a tájon, a pesti határban, pihenni megállván, legeltette.

Azt már láttuk, hogy a török csaknem minden esztendőben megújította a szentlőrinci pusztán a réttilalmazó jeleket. »Csak úgy újította, mint tilalmas határt s nem mint igaz határt.«¹⁷²⁾

Az egyik 1702-ben tartott tanuvallatás adatai szerint a kőbányán alul lévő Fűz- vagy Fűskút lett volna a török idejében Pest és Szentlőrinc között a határ.¹⁷³⁾ Boldogh Mihály vallomása szerint »a szentlőrinci pusztát marhajárásra mind magyar úrtul s mind török úrtul követték s tovább marhajokat nem merték legeltetni Fűskútnál, mivel addig s nem tovább tartották az szentlőrinci határt.«¹⁷⁴⁾ Béres Pál »régiektől hallotta, hogy Fűskút Szent Lőrinc és Pest között volna határ, de maga azt nyilván nem

tudja. Azt is hallotta Korponai Kis Andrástól, hogy Vattay úr levelet adott olyan formán, hogyha valami marhát talál Fűszkúton alúl, szabadon elhajthassa, mivel addig a szentlőrinci határt tartotta. Felől pedig, Fűszkúton felől, kőbánya felé ne bántsa, mert a Pesthez való.⁽¹⁷⁵⁾ Ez utóbbi vallomásból kitűnik, hogy a Fűzkút, amelyet talán a közelében lévő fűzfák után neveztek így, a mai Kúttó-dűlőben lehetett.

A tanuk a Török Istrázsától a Duna felé terjedő területen a határhányások meghatározásában igen ingadozók voltak. Egyesek szerint *valamely* Békás nevű tóig tartotta a pesti földet a pesti török, amely esik, amint reá emlékezik, gyömrei úton alól, Némedi felé.⁽¹⁷⁶⁾ Mások pedig úgy hallották, »hogy Szentlőrincnek és Pestnek üllői és gyömri utak táján volna az határok.«⁽¹⁷⁷⁾ Ezek mindenesetre igen ingadozó megjelölések.

1696-ban emlékeztek a tanuk, »hogy a Büdös-tó a szentlőrinci határba, a Fehér-tó pedig a pesti határba esik.« amit az egyik tanu magától a szentlőrinci török úrtól hallott.⁽¹⁷⁸⁾ Itt a Fehér-tó és a Büdös-tó között az úgynevezett Kerek- vagy Kerékhalomot tartották határnak »török idejében is« Szentlőrinc, Gubacs és Pest között.⁽¹⁷⁹⁾ Eddig a Pestről tekintve »Büdös tón innen és a Fejér-tón túl való Kerék-halomig és a Kőbányáig is a szentlőrinci török úr szabadon eresztette és hajthatta a juhokat.«⁽¹⁸⁰⁾ Ez a Kerékhalom a mai Egres erdő keleti sarkának táján lehetett és így megállapítható, hogy ezen a területen is a pesti török használta földek illetve rétek határáig terjesztették ki később a pesti határt. Ugyanígy az Üllői-út mellett is volt egy domb, amelyet határdombnak tartottak. Vonnád György »szolga legény lévén, Ceglédén járván, azon üllei-út felül, *valamely látó hegyig* tartották a pesti földet. Az török is addig bírta.«⁽¹⁸¹⁾ Tenkely Miklós pedig, aki 1737-ben 98 esztendő volt, »török világban is élt. Egy öreg bátyja(tól), Monoron laktában, egyszer a többi között Pestről midőn kijöttek volna kocsin, kérdezte ezen fátens: Bátyám uram! Meddig tart a pesti határ? Amaz felele: Öcsém! Ezen határ, mely az üllei út mellett most is szépen látszik ez hasítja és választja Pest és Szentlőrinc között az határt.«⁽¹⁸²⁾

A pesti határ — amint a felsorakoztatott nevekből látjuk, — tele volt kisebb-nagyobb szikes tavakkal. A tanuvallomásokban ezek a tavak különböző nevek alatt — Békás, Büdös, Fehér, Fizér, Kákás, Kakas, Nádas, Sombékos, Sós, Székes — szerepelnek. A hely és határ megjelölését nagyon zavarta, hogy egyes tavakat különböző nevekkal illettek. Szuhay György »a Büdös-tónak az elmúlt kuruc háborúban hallotta nevezetét, annak előtte csak Székestónak hallotta nevezni.«⁽¹⁸³⁾ Vargha András viszont a Büdös-tót azelőtt Nádestónak hallotta hívni.⁽¹⁸⁴⁾ A rendelkezésünkre álló adatok alapján összeállítva kitűnik, hogy a *Fehértót Sóstónak*,⁽¹⁸⁵⁾ a *Büdöstöt Sombékos-, Székes- és Nádestónak*⁽¹⁸⁶⁾ nevezték. A Fizér és Kákás, illetve Kakas tó, amely utóbbi két név azonos lehet, talán külön tavak voltak és nem a Fehér- és Büdös-tó neveinek változatai.⁽¹⁸⁷⁾ Nagy melegekben, így 1736-ban is a sekélyebb tavak nagyrésze kiszáradt. A Fehértóban azonban ekkor is víz volt, ami nagysága és nagyobb mélysége mellett tanuskodik.⁽¹⁸⁸⁾ Ennek a Fehértónak a fele egyesek szerint már a szentlőrinci határba esett.⁽¹⁸⁹⁾

A Pest városára kedvező vallomások azonban nem voltak egységesek, mert amikor 1722 nyarán »pestiek kimentek szolgabíróval és esküttel

Szentlőrinc felől a pesti határra, gyömrői és üllei útnál két némedi, Jobbágy György és Juhász Mátyás nevű emberrel és Varga András tanuval, hogy tennének kölembezést az ott lévő hányás iránt, minémő legyen? A pestiek azt állítván, hogy határ legyen, a kivitt két némedi ember pedig azt mondogta, hogy csak réttilalmazó jel volna.⁽¹⁹⁰⁾ Demőry András pedig »Buda megvétele előtt circiter tíz esztendeig Cinkotán lakván ...mindenkor az egész Pest elein lévő öreg emberektől úgy hallotta és úgy is tartották, hogy azon Kőbánya a szentlőrinci határban legyen. Amint, hogy a szentlőrinci pusztá telekjét is mindjárt a Kőbányán alól, közel egy lapos völgyben — ahol is egy hegyes halom vagy on — vallja és tudja lenni, ahol száma nélkül volt és járt.«⁽¹⁹¹⁾ Ha ez tényleg így volt, akkor a pesti határ eredetileg mintegy a mai kőbányai Kápolna tér tájáig tarthatott.

A pesti határt a kiváltságlevél kiadásáig kétszer jelölték ki. Először 1695-ben Söttlér Ferenc, másodszer 1703-ban Szunyogh Imre határjárása alkalmával. Alsónémedin lakó nemes Halász István tanu vallomása szerint 1700 táján a »pesti lakosok ...Duna horgasán alól a Dunátul fogva egész a Rákos vizéig által határozták jól tetszetes és övekig való hányásokkal.«⁽¹⁹²⁾ Nyilvánvaló, hogy ez az 1703. évi határjárással függött össze.

A gubacsi határ ismételt pontosabb kijelölése a Szeleczy-féle bérlet idejében 1724—1730-ig történt meg. Ez a kijelölés azonban igen egyoldalú volt. Részben »a pesti iberajterek és csőszök, Szuhaival együtt, egyszer is másszor is kuruc üdö előtt is utána is hányták föl azon hányásokat.«⁽¹⁹³⁾ Részben »maga báró Szeleczy uram önagysága azon domb (Hosszúhalom a Nádas-tón fölül) mellett keresztet vágott« és megparancsolta, hogy onnan följebb marháját ne hajtás mert az már pesti föld.⁽¹⁹⁴⁾ Szeleczy uram azonban nem nagyon tartotta tiszteletben a mások határhányásait, mert »amely tilalmast pesti uraimék valamely homok dombocskán tettek volt, két vagy három hantbul állót a szentlőrinci teleken fölül.« azt egyik emberével, Mikó Mihállyal, »tiszttartója parancsolatjából« elhárnyatta.⁽¹⁹⁵⁾ Viszont »Szeleczy uram önagysága embere a nyereg főben hordozta a kapát, ahol tetszett fölhántolta.«⁽¹⁹⁶⁾

A pesti határ dunaparti végpontjának meghatározása általában megegyezik a tanuk vallomásával, akik »az pesti határt a gubacsi határral a Sánd-ároknál és a Duna-horgasánál hallották összemenni, török üdöben is, azután is.«⁽¹⁹⁷⁾ A tanuvallomásokban szereplő Duna-horgasa alatt — amint egyes vallomásokból következtethető — a Csepeli-Dunaágnak a kiszakadásától a mai Gubacsi-hídig terjedő részét érthették a tanuk. A Sánd-ároknak pedig vagy a mai Bűdös-árok egykori torkolatát, vagy pedig, ami valószínűbb, a mai 1738-ban megállapított fővárosi határ dunaparti részén beszakadó vízmosságok végét. Ez tűnik ki a határmegállapítással kapcsolatos több tanu vallomásából is, bár kétségtelen, hogy a határrészek megjelölése, mivel az egykori nevek a XVIII. század folyamán eltűntek és maguk a tanuk sem voltak bennük biztosak, ma már nem könnyű.

A Duna-horgasának pontos megállapítását Guttmann János ócsai pásztoreMBER vallomásában találjuk meg. Szerinte a Pap Rétjét mindenkor a pestiek bírták. Ezt a Pap Rétjét 1738-ban Plébános Rétjének nevezték és déli oldalán egy árok húzódott. Ez — megállapításunk szerint — a

Sánc-árok volt. Guttmann János 1737-ben tett vallomása szerint, »a mostani árok és régi akasztófa között lévő völgyet mindenkoron Horgasnak hallotta« hívni.¹⁹⁸) Kétségtelen tehát, hogy a Horgasnak nevezett vízmosásos meder a Pap Rétjének déli részén húzódott. A régi megyei akasztófa pedig ettől délre, gubacsi területen állott. A Duna-horgasán tehát, szűkebb értelemben véve, a Csepeli-Dunaág mai csepel-pestszenterzsébeti hídjától északra, a pesti határig terjedő területet, ahol »vízmosás volt és nád is termett.« tágabb értelemben véve pedig talán az ettől a Nagy-Dunáig terjedő részét érthették.

Itt a »Duna-horgasán a török uralom utáni években, nem halásztanak, mivel ottan el volt sülyedve valami és nem lévén kitisztítva.«¹⁹⁹) Szabó Gergely halászegény a Duna-horgasán »alul is halászott volna, ha a tanya ki lett volna tisztítva és az hálót kivonhatták volna, de mivel helye nem volt a kivonásra abban hatta.«²⁰⁰) Vargha András 1695. táján »úgy hallotta Szép János névű halászgazdájátul, — és abban az üdőben Soroksáron is alól halásztak, — hogy valami malomnak tombasza lett volna a Duna-horgasán mindjárt alul a Dunában elsülyedve, mely végett alább nem halászhattak és egyszer magok hálójok is benne megakadott.«²⁰¹) Gelle János »látta elégszer, midőn azon föl hajót vontatott volna, hogy a török tombáca, ki a hidat tartotta, a Duna-horgasa táján el volt sülyedve és mikor a Duna megapadott kilátszott belőle. Nem volt szinte a Duna közepén, nem a Duna szélén, hanem a Duna közepinél közelebb a partjához.«²⁰²) Úgy látszik tehát, hogy a Csepel szigetét itt a Duna horgasánál a török világban egy hajóhíd kötötte össze a pesti határral. Ez a hajóhíd, — ha a közlekedési utak nem változtak, — akkor ott lehetett, ahol a XVIII. és XIX. században, az egykori katonai szénaraktár mellett, a komp járt, vagy talán a mai Gubacsi hídnál.²⁰³) A Duna-horgasa közelében egy kavicsbánya is volt. 1696-ban egyes tanuk szerint »a Duna partjában lévő kőbányát a gubacsi határban tartották lenni és nem a pestiben.«²⁰⁴) Ezt a kőbányának nevezett kavicsbányát ma már nem tudjuk, hogy hol keressük, mert később nem esik róla szó. Valószínűleg már régen elhordták azt.

A határjelek bizonytalanságára már több ízben rámutattunk és ezt Kovács Péter tanuvallomása ismét megerősíti. »A fatens még török világban Némedin volt pásztor. Akkor rét nem volt (értsd a Pap Rétjére). *Határt nem tudott török üdőben is és sehol sem tud Pest és Gubacs között, de azt sem tudja, hogy Duna-horgasa határ legyen, avagy mellette valami hányás, hogy lett volna.* Még az előtt pásztorkodott, midőn Bécs alá ment a török. *Buda vétele után pedig mindenkoron pestiek bírták és bírják ma is. Revocat: nem tudja ki bírta Buda vétele után.*«²⁰⁵) A tanu tehát semmi biztosat nem tudott, amit tudott vagy sejtett, azt is visszavonta.

A régi határok megállapításánál ezen a részen is az egyszerű pásztor emberek vallomásai alapján jártak el. Cseszko Istvánnak »Juhász János még török világban is a Sánc-árkot mutatta Pest és Gubacs között való határnak. Török világ után is mutogatta Juhász István, Juhász János fia, de bizonyosan nem mondhatja, hogy valóságos határ légyen.«²⁰⁶) Akadtak ugyanis kisebb-nagyobb földhányások, amelyek azt a látszatot keltették, hogy határjelek és ezekre hivatkoztak a tanuk és a perben álló

felek. Ilyen határjelek, földhányások voltak a Pap Rétje déli oldalán is, ezekről vallotta Vargha András, aki 1737 »előtt circiter 12 esztendővel szolgabíró uram Huszár István urammal itt járt. Akkor hallotta némedi Jobbágy Istvántul és Juhász Mátyás öreg emberektől, — kik török világban pásztorkodtak, — hogy pesti határ legyen, úgy a másikat is, mely a Duna felé esik, 65 lépésnyire tőle.«²⁰⁷) A pesti és gubacsi határnak török-kori viszonyaira és az ezekből folyó határkérdésekre Halász István vallomása vet szép fényt. »Nyiltan és bizonyosan tudja a tanu, hogy a gubacsi pusztának határa azon Duna-horgasáig tartott legyen és birattatott némediek által. ...Ő még Buda vétele előtt levő török világban Alsónémedin lakván, azon helység emlétetett gubacsi pusztát árendában bírta Vattay familiátul. Kihöz képest is a tanu a többi lakosokkal együtt, valamint Buda vétele előtt török ideiben s úgy az után is a Duna-horgasáig s onnan a sánc árokig és az után azon Sánc-ároknak Duna felől való részétül egész az országútjáig menő árokig — amelyet pestiek kuruc világ után az ő szemeláltára szántottak el — jártatták marhájakat, mint bizonyos gubacsi földön, minden legkisebb háborgatás nélkül bizonyos és minden kérdésen kívül való határoknak tartatván gubacsi és pesti föld között, azon fölül megnevezett jelekig. Tudja azonban és említi azt is, hogy az emlétet országútjáig tartott ároknak irányában az Dunaparton volt egy hanyatott határ, de mely tájon volt legyen, azt valóságosan nem tudhatja, hanem úgy emlékezik reá, mintha azon Dunára menő ároknak partján lett volna.«²⁰⁸) — Bizonytalanság a birtoklásban: ezt árulja el a tanuk vallomása, amelyekben, ha nem is találtuk meg a határok pontos leírását, sok érdekes és értékes adatot találtunk a török uralom utolsó esztendeinek életéhez. Ezek az évek azonban átvezettek bennünket egy új világ hajnalára.

* * *

Buda visszafoglalása a pesti határ életében nem sok változást okozott. Jelentős módosulás csak a birtoklási viszonyokban következett be, amennyiben eltűntek a török földesurak és helyüket most már minden vonatkozásban a magyar nagybirtokosok foglalták el. Cinkota felől a Beniczkyek, Gubacs és Szentlőrinc felől a Vattayak, a báró Szeleczkyek, majd pedig a Grassalkovichok vették birtokukba a pesti határ jelentős részét, helyesebben: legeltették és jártatták méneseiket és baromcsordáikat egy olyan földön, amely senkié sem volt. Igen jellemző erre Vargha Gergely pásztor ember esete, aki »Buda megvétele után szabadon legeltette marháit szentgyencsi, vecsei, kerekegyházi, gubacsi, szentlőrinci, keresztúri, csömöri, szentmihályi és palotai határokon« — tehát egy óriási kiterjedésű területen — »soha senki nem ellenezte, hacsak kárt nem tétetett marháival.«²⁰⁹) Volt olyan tanu is, aki »nem hallotta, hogy el lettek volna határozva a puszták.«²¹⁰) Legfeljebb egyes pásztoremberek emlékeztek arra, hogy hajdan itt-ott a pesti török tilalmazott réteket, pesti rácok vágtak követ és ültetett egy már kipusztult szőlőt. A határok kérdésében a XVII. század végén és a XVIII. század elején, mint szaktekintélyek, a dunakeszi Juhász János, a Vattay familia ispánja és ennek fia Juhász István uralkodtak a helyzeten. Rájuk hivatkozott a legtöbb tanu és az ő állításaik nem kismértékben befolyásolták a határ végleges megállapítását.

A pesti határ nagyrészen tehát tovább folyt a török világ pásztor-élete. Nagyon kevés volt a szántó és a szőlő, amit az újonnan települt német és magyar lakosok és az itt maradt rácok művelés alá vettek. Ehelyett a pesti lakosság jelentős hányada a pásztorgazdálkodást űzte, nemcsak saját városa legelőben meglehetősen szűkös területén, hanem a szomszédos földesurak pusztáin is. Természetesen a szomszédos pusztákat tulajdonosaiktól ki kellett bérelni. Az első ilyen bérleti szerződés, amely a székesfőváros levéltárában fennmaradt, Pesten 1695. április 24-én kelt és a következőket tartalmazza:

»Én Vattay János adom tudtára az kiknek illik ez levelemnek rendiben. Adtam esztendő árendában, esendő Szent György napig, nemes Pest városbeli uraiméknak őkegyelmeknek és alsónémedi uraiméknak őkegyelmeknek, a szentlőrinci, gubacsi, péderi pusztáimat, mely[ek] nemes Pest vármegyében vannak, 25 tallérokban. Fele fizetésre lesznek Pest városbeli uraimék, fele fizetésre pedig alsónémedi uraimék. Excepto az gubacsi szigetet és az széket az juhok számára. Azon juhoktól való jövedelem magamé lesz. Ha Isten éltes esztendő ez napra újabb convenciónk és végzésünk lesz. Azért az mi részünkről őkegyelméket senki meg ne háborgassa az pusztákban, melyek nagyobb bizonyására adtam ezen cédulámat őkegyelmeknek.« Az árendáló levél utóiratában azt is megtaláljuk, hogy: »Erre az esztendőre mind az két részről contentáltak és percpiáltam is őkegyelmektől az huszonöt, id est 25 tallérokat.«²¹¹⁾

Az alsónémedi nemesek és a pesti polgárok tehát közösen bírták árendába a gubacsi, a szentlőrinci és a péteri (ma Soroksárpéteri) pusztákat. A szerződés következő évi megújítására nincs adatunk, de valószínű, hogy megújították. 1701. augusztus 6-án Vattay János és testvére István Lehner Mihály pestvárosi kamarástól ötvenkét és fél részes forintot és egy mázsa faggyút vettek át árenda fejében a fenti pusztákért.²¹²⁾ Ez utóbbi szerződésben első pillanatra feltűnik a bérösszegnek a megnövekedése az 1695. évi 25 tallérról 52 és fél rénes forintra és az egy mázsa faggyúra, amely összeget Pest városa egymaga fizetett. Legalább is némediekről egy szó sem esik a szerződésben. Valószínű, hogy ez is azon évek egyike volt, amikor a pestiek maguk bérelték a pusztákat.

A legközelebbi bérletről tanuskodó iratunk 1712. május 18-án kelt Pesten. »Mi alább subscribált személyek — Vattay János és Vattay István Szentlőrincnek, Gubacsnak, és Péderinek örökös urai, ebben az esztendőben árendáltuk ki ezen három pusztánkot nemes Pest városának ötven harmod fél rénes forintokban, az alsónémediekkal együtt, és egy mázsa faggyúban, mely árendapénzeket és faggyúval együtt leváltuk nemes Pest városától, őkegyelmektől.«²¹³⁾ 1713-ban, a május 21-én kelt árendálólevélben a szabad legeltetésért és a szénakaszálásért évi bér fejében nyolcvan rénes forint és két mázsa faggyú fizetésére kötelezték magukat a pestiek. Ha azonban a Vattayak faggyúban nem szűkölködnének, Pest városa a faggyú helyett mázsánként tíz rénes forintot fizet. A bérlet gyakorlása úgy történik, hogy ebben az évben, mint a következőkben is, az alsónémediek a pusztáknak a harmadát használják.²¹⁴⁾ A bérösszeg tehát, ha a két mázsa faggyú értékét pénzbe számítjuk át, évi száz forintot tett ki, aminek a harmadát a némediek fizették. Az 1714. május 16-án, 1715.

május 27-én, 1716. június 17-én, 1717. május 26-án és az 1720. június 18-án kelt árendálólevelek szerint is ugyanezt az összeget ugyanilyen feltételek mellett fizették a Vattayaknak.²¹⁵⁾ Hogy a bérleti szerződés 1719-ben is fennállott, bizonyítja a Vattayak Pest városához intézett, pilisi kúriájukon 1719. szeptember 24-én kelt levele, amelyben megköszönik a város értesítését, hogy a bérösszeg átvételre készen áll.²¹⁶⁾ A város, úgy látszik tehát, nem mindig volt pontos a fizetési határidő betartásában.

Látjuk tehát, hogy legalább *húsz éven át bérelték a pestiek a Vattayak pusztáit*. A Rákóczi-féle szabadságharc idejéből nincsenek árendáló levelek a birtokunkban, de valószínű, hogy ez alatt az idő alatt is, — ha a portyázó csapatoktól nem kellett tartani, — közösen járta a pusztákat a pesti és a némedi marha. Az egyik tanu »nem tudja, melyik esztendő lehetett az mikor pestiek nem árendálták. Emlékezik ugyan, hogy *egy esztendőben nem árendálták*, de marhájok mint magok földjökön, úgy járt némediek földjén»²¹⁷⁾

»Nádor-Fehérvárnak megvétele után egy nyáron pestiek említett pusztákat nem árendálták ... másoktól hallotta és tudja is, mivel akkor Pesten lakott» Cseszkó István.²¹⁸⁾

Ezek szerint tehát csak egy esztendeig tartott volna a bérlet szünetelése, bár ez gyakorlatilag nem jelentett változást. A pestiek kiterjedt pásztorgazdálkodása addig tartott, »még méltóságos báró Szeleczky uram önagysága kezeire nem estenek azon puszták.«²¹⁹⁾ Szeleczky Márton báró ugyanis 1724-ben hat esztendőre kibérelte a gubacsi, a szentlőrinci és a péteri pusztákat,²²⁰⁾ és így azok 1730-ig voltak a kezén.

Azt, hogy a bérleti szerződést a Vattayak komolyan vették, a következő eset igazolja. »Kuruc világ után második esztendőben az némedi lakosok nem akarták árendálni a gubacsi pusztát Vattay familiátul. Akkor Vattay uraimék a némediek juhait fölhajtották Dunakeszire,« ahonnan azután kiváltották a juhokat.²²¹⁾ A juhok között, amelyek a Sánc-árkon alul legeltek »Vattay uram katonája« a némedi nemes Halász Márton juhait is elhajtotta.²²²⁾

Erre az elhajtásra Vargha Gergely tanuvallomásában találunk adatokat. Vargha Gergely »a Rákóczi kuruc háborúja előtt két esztendeig, utána pedig tíz esztendeig a pesti marhát őrzötte.«²²³⁾ tehát a legeltetők viszonyát kétségtelenül ismerte. »Amidőn a kuruc háború lecsendesedésének első esztendeiben a pestiek és alsónémediek mintegy fél esztendeig gubacsi és szentlőrinci pusztákat ki nem árendálták volna és egy alkalmatossággal bejövén a fátens, úgymint Pest városa pásztora, a Kontra házánál megállapodván, ahol most Szalay uram lakik. Által ellenében Tóth Mihály házánál lévén Vattay uraimék is szállva.« Vattay uraimék megtudván, hogy Vargha Gergely »azon háznál legyen, magokhoz hívták és tudakozták tüle, hogy a pesti és alsónémedi marhák járnak-e a gubacsi és szentlőrinci pusztákat?« Vargha Gergely azt felelte, hogy: »szabadon és szélitiben járnak.« »És azután harmadnap múlva az alsónémedi három esztrengabeli juhokat elhajtották Vattay uraimék Dunakeszire. A Nagydombon, vagyis a Nagydombon lévő hármashányáson, úgy a második Kerek-dombon alúl lévő Gyékényes-tó mellül, nemkülönbben másrendbéli alsónémedi juhokat is aznap-e vagy másnap a Sánc-árkán alul való laposrul, ahol

tudniillik hányás is látszik, elhajtották Dunakeszire és onnét kiváltották őket az alsónémediek. Kik pénzt adtak, kik juhokat.» »A juhok elhajtásáig« Vargha Gergely pesti pásztor a fenti határokon alúl »széltiben járt, de meghallván a némedi juhoknak elhajtását, azután nem mert ott járni a pesti marhával, hanem a Szőlőhegyen fölül a Rákos mellett terelgette a pesti marhát, valamég Vattay uraimékkal meg nem egyeztek a pusztáért. Meglévén pedig az egyezés egy hét folyása alatt a *pesti gazdák* kimentek a fatenshöz, megmondván neki, hogy már megvan az egyezés, azért lemehet mind szentlőrinci, mind gubacsi földre.«²²⁴⁾

Vattay uraimék tehát mintegy kikényszerítették a puszták bérlését a sok, legelőre való jószágot bíró pestiektől és némediektől.

Hasonló behajtás történt 1728-ban is, amikor »a pesti Csonka György juhait, — mintegy háromszázat — a Kerekhalom alól és a Büdös-tó mellől elhajtották volt Dunakeszire.«²²⁵⁾ Ennek az lehetett az oka, hogy a gubacsi és szentlőrinci pusztát ekkor már Szeleczy Márton bérelte a Vattayaktól, akinek emberei a bérlő érdekeit tartva szemük előtt, megakadályozták az idegen marha legeltetését.

Szeleczy Márton báró azonban maga is igen erélyesen tilalmazta a bérelt puszták fűvét és láttuk, hogy az ő tiltakozása eredményeként tekinthetjük a pesti határ jelekhez való rögzítését ezen a területen. Guttman János és Guttman Ferenc ócsai pásztoemberek »Szeleczy uram ideiben látták, hogy a határon alul valamely *rácok* marhájakat kieresztették, rajtok ment két Szeleczy uram katonája, jól megverték őket.« Hasonló esetek nem tarozhattak a ritkaságok közé, »mert több helységbelieket kihajtottak Gubacsról.«²²⁶⁾

Úgy látszik azonban, hogy nemcsak maga a város, hanem a nagyobb marhaállománnyal rendelkező egyes polgárok is kibérelték időnkint a gubacsi és a szentlőrinci pusztákat. Az említett Csonka Györgyön kívül még Ródl uramról is hallunk, akinek marhájával Horváth István járta a pusztákat.²²⁷⁾ A leghíresebb és úgylátszik leggazdagabb pesti marhatenyésztő polgár László Imre volt. Ennek a László Imrének volt a gulyása a tanuk egyik legértesebbike, Cseszkó István. László Imre »egy nyáron nem árendálván a gubacsi és szentlőrinci pusztákat«, megparancsolta Cseszkónak, »hogy a Sánc-árkon és a három határon alól ne menjen a Büdös-tó felé, mert elhajtják a juhokat.« Dunakeszi Juhász István »úgy, mint Vattay familiának ispánja« szintén így mutogatta a határokat.²²⁸⁾ Az egyes puszták határait László Imre is nagyon jól ismerte és többek közt Szuhay György tanunak is ő mutogatta meg azokat.²²⁹⁾ Híres barmos gazda volt a pesti Kontra János is, akire szintén sok tanu hivatkozott, mint a határok kiváló ismerője. A határismerő Vargha Gergely pásztoember is »kuruc világ után, midőn pestiek némediekkal árendálták gubacsi és szentlőrinci pusztákat, ...második esztendőben Pesten lakos Kontra Jánosnak göbölőse volt. Az után is pestieket szolgálta.«²³⁰⁾

Szeleczy előtt sokkal szabadabb világ volt a szentlőrinci pusztán és a pestiek szinte a magukénak tekintették azt. A szentlőrinci pusztának egyrészen pedig a legeltetésért járó fűbért is a város szedette. A pest Csonka Györgynek is sok marhája járt akkortájt a szentlőrinci pusztán ési a pestiek úgylátszik őt bízták meg a legelőbér beszédésével. Cseszkó Mihály

ugyanis »pesti Csonkának füzetett a maga marhájáért. Csonka György pedig a városnak adta azon pénzbeli füzetését. A Csonka marhája pedig szabadon járt mindenütt, mint egyik, mint másik pusztán.«²³¹⁾

A némediekkal való közös pusztabérlet egész a város faláig marha-legelővé tette a pesti határt. »Mikoron pestiek némediekkal gubacsi és szent-lőrinci pusztákat együtt árendában bírták, jó egyezségben valának egymással. Ha szinte némediek marhájok — kivált bogárázskor — a pesti földre föl jött is, marhájokat pestiek bé nem hajtották, hacsak valami kárban nem mentek. Nem is szabtak egymás között határokat.«²³²⁾ Nagy egyetértés volt tehát a pestiek és a némediek között. »A pestiek marhájok akár meddig alá ment is, úgy némedi marha, ha a pesti Malom Révig, a pesti kapuig följött is, egymást nem bántották, nem kocódtak soha egymással.«²³³⁾ A pestieknek azonban idők folyamán egyre több szántóföldjük és kertjük lett a város falain kívül. Ezekben a legelésző baromcsordák néha-néha kárt tettek, azonban inkább a mezőt fájlalták a pestiek. »A pestiek panaszkodtanak, hogy *némedi juhászok* igen föl jártak és juhaikkal az mezőt igen megetették, *bor italnak kedviért*. Amint is az tanu — nemes Halász István — több némedi előljáró emberekkel megtiltotta, hogy annyira Pest felé ne járjanak, szomszédságban kárt ne tegyenek és egymás ellen becstelenséget ne cselekedjenek, mivel úgysis elég a mezejek.«²³⁴⁾

Ugyancsak nemes Halász István vallotta, hogy 1700. táján, amikor még Alsónémedin lakott, »a némedi, ócsai juhászok a bor ital kedviért igen föl szoktak volt járni a Duna horgasa felé és a mezőt el élték.«²³⁵⁾ Valószínű, hogy már ekkor volt itt egy csárda, ott talán, ahol a későbbi soroksári országúti határ csárda állott. Nem kis mértékben ez a csárda lehetett az oka, hogy »a Gubacson járó marha mindenkor ott a Duna horgasánál delett.«²³⁶⁾

Az itt delelő és legelő marha nem sok kárt tehetett a pesti határban, hiszen a Pap rétjén kívül csak igen kevés védett rész és szántó lehetett ezen a tájon. Az állatok behajtása a legkritább esetben történt meg. Gelle János, úgy tudta, hogy »kuruc üdőben egyszer, hogy az pestiek némediek méneseket behajtották volna, — de honnan és miért, nem tudja — azt vélték a pestiek, hogy ... (itt a tanuvalloásokban egy szó helye üresen van hagyva) ... emberek lovai. Ki is adták lovaikat. Az előtt pedig és utána való üdőkben soha egymás marháját nem hajtogatták.«²³⁷⁾ A némediek marhája tehát évtizedekig háborítatlanul járta a pesti határt, részben a gulyások, csikósok, juhászok boritála kedvéért, amit a pestszéli csárdákban kaptak, »kivált pedig víz kedviért ... a Fehér-tóig.«²³⁸⁾ A pesti határ ugyanis tele volt szikes tavakkal, amelyekben forró nyár derekán is állott a víz, amivel a jószág a szomját olthatta. A tócsák és zsombékos szikes laposok miatt azonban »a tájon nagy sarak voltanak« amiért a gulyás, juhász »a marhát közel nem merte eresztetni, mert sárban dőlték volna.«²³⁹⁾ Ezért csak nyár elejétől ihattak a szikesek vizéből. Forró nyarakon kiszáradtak a tavak és ilyenkor, ha Szent Mihály nap táján fölszabadult a mező, ősszel, akárcsak a török világban, Rákosra járt a pesti határ csaknem minden marhája itatóra.²⁴⁰⁾ Szeleczy bérlete idején azonban — valószínűleg a határsértések miatt — ez tilos volt. Maga Szeleczy tiltotta el ezt.²⁴¹⁾ Télen is néha lehajtották a marhát a Rákosra, ahol

azután meglékelték a jeget, hogy ihasson a jószág.²⁴²⁾ Mészáros Mihály »négy esztendeig csikóskodván Némedin, egyszer amidőn a Dunán nem itathatott a jég miatt, a Rákosra hajtotta itatni a ménest, arra a tájra ahol a keresztúri határok vannak.«²⁴³⁾ A Rákoson itatókat soha senki sem háborgatta és »úgy jártak, mint szentlőrinci valóságos határban.«²⁴⁴⁾ Pedig hát »mikor tilalmas vala a Rákos, csak pesti lakosoknak volt szabad ia rákosi hídnál göbolyókat itatni.«²⁴⁵⁾ Ügylátszik egyszer a némediek marhát is innen, a kőbánya mellől, hajtották be.²⁴⁶⁾

A környékbeli puszták ménesei, gulyái, nyájai Rákosra járása az állatállomány számával is összefüggésben állott. »Kuruc üdő előtt« több volt a marha és szabadon lejárt a Rákos vizére, »kuruc üdő után pedig még a marha el nem szaporodott, a gubacsi és szentlőrinci székeken ivott.«²⁴⁷⁾ Tatár Péternek pedig, aki »a kuruc világ után némedi csikós lévén, (mivel) elég víz volt a szentlőrinci pusztán, nem volt szüksége bémenni, itatni a Rákosra.«²⁴⁸⁾

Annak, amiért a pestiek a Rákos mentét Szent Mihály nap tájáig tilalmazták a barmok elől, ugyanaz volt az oka, mint a török idejében: a kaszálók és rétek védelme. A betelepült és visszamaradt pesti lakosság ugyanazokat a réteket vette birtokába, amelyeket annak idején a török is használt. Így kaszálták a Rákos mentét a Sashalomig, amelynek a tetején a XVIII. század első felében egy háromszögletű határkő állott.²⁴⁹⁾

Az üllői országút mentében már a töröknek is voltak tilalmazott rétei. Ezeket és a közeli legelőket 1686. után a pestiek is tilalmazták, különösen pedig a Rákóczi-féle szabadságharc lecsendesülése után. A legtöbb ellenkezésük az üllői országúton Szolnokról sőt szállító szekerekkel volt a városi csőszöknek. Szekeres Jánosék »egy alkalmatossággal, amidőn császár sóját hozott volna ... több kókai lakosokkal, azon határon alúl lévő lapon megeresztettek. A pesti csősz vagyis iberajter, el akarván ökreiket hajtani, úgymint pesti földről.« Megszólalt azonban Szekeres János: »nem engedjük — úgymond — elhajtani ökreinket, mivel ez nem pesti, hanem szentlőrinci föld. Arra szóra elment tőlük az iberajter és itt Pesten semmi háborgatások nem lett érte.«²⁵⁰⁾ Arról, hogy a derék iberajter igaza ellenére is nem tartotta-e tanácsosabbnak az egyszerű visszavonulást az ellenkező szekerek nagyobb számának láttára, nem szól a vallomás. Horváth István »kuruc háború után hatodik vagy hetedik esztendő mulva malomba jöven Alsónémediről, Nádastetőn fölül való dombon látván, hogy a sós szekerek megeresztettek, setétes lévén már az üdő, hogy lovai jobban megmaradjanak a többi lovakkal, ő is kieresztette a lovait. Azonban odaérkezvén a Pesthi Bálint névű csősz, az ő egyik lovát is elakarta hozni, — de semmit sem nevezett, hogy pesti vagy gubacsi határ legyen, — de kérésére megengedett, csak a késit és acélját vitte el, melyet másnap kiváltott. Kiváltásra való pénzt pedig kért Pesten Jáklin névű mészáros, akinek midőn megbeszélte volna a pesti csősszel történt dolgát, felelt reá Jáklin mészáros: Miért adtál a beste lélek kura fiának valamit, mikor együtt bírjátok tik (t. i. némediek) is velük azon földet.«²⁵¹⁾ A pestiek ellenkezésének mégis csak meglett a maga hatása, mert a fuvarosok, »amidőn Szolnokból hoztak sőt mindenkoron azon (üllői-út melletti) Kerek-dombon alól, úgymint szentlőrinci határon bocsájtottak ki. Fölül nem mertek

kibocsájtani, minthogy pesti föld» volt.²⁵²⁾ Ezzel szemben Guttman Ferenc vallomásából az tűnik ki, hogy volt idő, amikor a pestiek nem bánták, ha idegen fuvarosok lovai és marhái legelték a határuk fűvét. Guttman »midőn föl s alá járt volna (a pesti határban) sokszor hallotta az öregektől kiáltani, mondván: Eressz ki már. Ahun az határ a dombon. Úgy 40—50 szekérbeli marhákat is kieresztetnek, úgy, mint pesti földön. Onnét mondja pesti földnek, hogy ott nem bántották (a jószágot), de egy határját sem tudja Gubacsnak és Pestnek.«²⁵³⁾ Nyilvánvaló tehát, hogy csak a rétek és szántások környékét tilalmazták a pestiek. Cseszko István pásztor embernek is mondta az öreg Juhász István, aki a török idejében is vidékünkön pásztorkodott, hogy »pesti emberektől ne félj.« Cseszko, »fölsőbb is legeltette pesti földön juhait, soha senki sem bántotta.«²⁵⁴⁾

Ugyanígy birtokukba vették a pestiek a Duna horgasa melletti — egykor török által tilalmazott — a vármegye régi akasztófáján fölül való rétet is, amelyet a XVII. század végétől kezdve Pap Rétjének vagy Plébános Rétjének hívtak²⁵⁵⁾ és amelyet állandóan a pestiek, mint sajátjukat bírtak, a némediekkal való közös pusztabérlet idején és még Szeleczy idejében is.²⁵⁶⁾

Közvetlenül Buda megvétele után úgylátszik egy ideig nem kaszálták a rétet.²⁵⁷⁾ Mielőtt a pesti plébánosé lett volna »valami budai német úr számára kaszálták ezen rétet, de kitől árendálta« arra nem emlékezett nemes Halász István tanu uram.²⁵⁸⁾ Szuhai Gergely pesti polgár pedig azt is tudta, »hogy valamely budai német úr számára két nyáron kaszálták, ...azután mindét pesti plébános uram kaszáltatta.«²⁵⁹⁾ Velecsán János pesti plébános saját szavai szerint a dunaparti, Gubacsal határos, szabad királyi Pest városi rétet élete végéig birtokolja.²⁶⁰⁾ A pesti plébános és talán a budai német úr előtt is a rétet, »melyet pesti plébános uram a város engedelmeiből kaszáltat, mindenkoron pesti uraimék tilalmazták és kaszálták.«²⁶¹⁾ »Pesti uraimék hordották el a fűvet róla, de boglyában nem rakták.«²⁶²⁾ Ennek valószínűleg az volt az oka, hogy a várostól nagy távolságban fekvő réten bizonytalan lett volna bármit is ott hagyni. A rét egy részén — »amint mostan plébános uram gunyhólya vagyon« — és a tőle északra fekvő földeken »vetések volt pesti uraiméknak és generális Ebergényi uram őxelentiája regementje midőn itt feküdt, akkoron összegázolta.«²⁶³⁾

Ha a katonaságtól nem is tudták a pestiek a rétet megvédeni, a környékbeli pásztor, fuvaros és földműves emberektől itt is igyekeztek azt oltalmazni. Itt a soroksári országúton Szegedről szállították a sót a szeke-resek. Huszári Mihály is »Rákóczi Ferenc hadakozása után Szegedre járván sóért, amidőn a sóval oda érkeztek, ahol a Duna horgasa mondatik lenni és amely vízmosásos árok ottan bé mégyen a Dunába, ott eresztették ki mondván: ezen felül már a pesti föld és pedig alul gubacsi föld, azért itt eresztünk ki.«²⁶⁴⁾ Huszári Mihályéknak megvolt az okuk, hogy ne a pesti határban eresszék ki legelni és pihenni igavonó barmaikat, mert »azon mostani pesti plébános uram rétje irányában pestiek a láncát elvették, úgy több embereket is, melyeket ki költött váltani pestiektől a mező-bérért.«²⁶⁵⁾ »A pesti csőszök hét láncokat vették el és minden pár ökörtől két pénzt fizettek, annak utána úgy adták vissza láncukat, hogy — úgy mond — pesti határban mért eresztették ki.«²⁶⁶⁾ Cseszko Mihály fia is

»panaszkodott, hogy midőn sőt hozott volna Szegedrül, ...láncokat pestiek elvették és kiköletett váltani.«²⁶⁷⁾ A pesti plébános azután, amikor a kezeibe került a rét, körülárkoltatta.²⁶⁸⁾ A rét alsó (déli) végénél lévő árok azután egyúttal a pesti terület határa is volt és Szeleczy báró »sem merete azon rétnak alsó végénél lévő ároknál tovább marháját legeltetni.«²⁶⁹⁾ A Pap Rétjét tehát mindig pestiek bírták és a némediekkal való közös árendálásuk idején sem osztályként kapták.²⁷⁰⁾ Lakatos Mátyásnak »midőn méltóságos báró Szeleczy Márton uramnál, önegyságánál szolgált volna tizennégy esztendeig, — csikós volt öt esztendeig, gulyás pedig kilenc esztendeig, — mindégig parancsolta önegysága, hogy pesti plébános uram mostani rétyében marháját be ne bocsássa, mivel pesti föld, mert ha valamelyiket *megtalálnák löni*, az árát ő rajta fogja megvenni.«²⁷¹⁾

Ugyanúgy Buda elfoglalása után is kaszálónak használták az Üllői- és Gyömrei-utak mellékén fekvő réteket, ahol szintén voltak szántóföldjeik. Ezt a területet mindenkor »pestiek bírták kuruc világ előtt. Szántották, vetették és kaszálták a szőlők aláig, innen is, túl is, a gyömrei-útig és a tarlókon pestiek marhájok szabadosan járt. Kuruc világban pedig pestiek kurucok végett nem bírhatták és mások sem szántották, sem pedig kaszálták.«²⁷²⁾ A kuruc világ után a pestiek ezen a területen lévő szántóik művelését továbbra is abbahagyták, de azután is szabadon élték a mezőket és kaszáltatták a réteket.²⁷³⁾

Valószínű azonban, hogy a pestiek mivel ugyanakkor árendálták a szentlőrinci pusztát, »úgy szánhatták, mint árendált földet.«²⁷⁴⁾ A pestieken kívül ugyanis a földesurak is tilalmazták ezeket a réteket. Annak, aki legeltetni akart ezen a területen, cédulát kellett váltania a földesúrtól. Azoktól akiknek cédulájuk nem volt, a mezőbért, — közel a kőbányai szőlőkhöz — ott a helyszínén szedték be. Ilyen pénzbeszedő volt a szentlőrinci pusztán Mikó Mihály tanu is.²⁷⁵⁾ »Szeleczy uram idejében« pedig Baczkó András szedte a legeltetésért járó pénzt a szentlőrinci pusztán.²⁷⁶⁾

* * *

A török világban hol pestinek, hol szentlőrincinek nevezett kőbánya a török világ elmúlása után egy ideig szintén senki földje volt. A régi rác szőlők a Török Istrázsa domb (a mai Újhegy) felett terültek el. Ezek művelése azonban abbamaradt, mert az újonnan betelepített pesti lakosság a zentai csata után a városhoz közelebb eső kőbánya közelében ültetett újból szőlőket.²⁷⁷⁾ »A kuruc világ előtt csak a kőbányán fölül, a hegytetőn voltak egynehány szőlők csinálva.«²⁷⁸⁾ »A Kőbánya körül a hegy oldalában sem dél, sem észak felül semmi szőlő nem volt kuruc háború előtt, hanem a hegy tetein, a régi ecseri úton fölül volt egynehány darab szőlő. Az ecseri úton alól marhájáró föld volt.«²⁷⁹⁾ Kozma János és Horváth István, akik »a kuruc háború előtt követ hordtak a kőbányából alsónémedire« látták, hogy »a kőbánya körül még akkor szőlők nem voltak, hanem irányában a kőbányának, a hegytetőn« azonkívül »a kőbányán alól is volt már két vagy három tábla szőlő, az ecseri régi úton fölül.«²⁸⁰⁾

Ilyen volt a helyzet a kuruc világban is. »A pesti szőlők ...a kuruc járásban a Kőbányán alul nem voltak, hanem oldalról látszott, hogy zöldellettek.«²⁸¹⁾

A kőbányai szőlők szaporítása a szatmári békekötés után következett be. »Az ecseri úton fölül kuruc járása előtt igen kevés szőlő volt, hanem az után esztendőnkint alább-alább építették.« Ott ahol 1737-ben már mindenütt pesti szőlők voltak, »annak előtte szőlők ott nem voltak, hanem tiszta, sima gyepté volt.«⁽²⁸²⁾ A szőlőterület állandó növelésével »kuruc üdö után « 1737-ig, tehát egy negyedszázad leforgása alatt, »már két útjukból nyomták ki a pestiek az ecserieket.« »A felső út kuruc üdö előtt a kőbányán felül volt. Azon úton alól volt ugyan egynehány szőlő, de nem sok és nem is igen messze azon úton alól. Onnét jódarabon más utat csaptak által (a réten) az ecseriek és azon úttól is kuruc világ után beültették (szőlővel) azon második útig (az egykori rétet). Azon második útból is kinyomódtak (az ecseriek) és (a pestiek) azon alól esztendőnkint mind tovább-tovább menvén a szőlőcsinálással, már a harmadik útjukhoz sem messze vannak szőlők.«⁽²⁸³⁾

A kőbányai szőlőket a pestiek »nem valamely úr engedelméből, hanem Pest városa engedelméből ültették.«⁽²⁸⁴⁾ Kucsor János pedig »Apczi István névű pesti öreg embertől — ki is Pest városában magyar iskola-mester lévén — hallotta egynéhányszor ezen szót: Öcsém! — Úgy mond. — Mi(vel) a pesti szőlők nem a pesti földön, vagyis határon vannak ültetve, hanem valamely pusztán, kit is ha örökös ura meg keres, a szőlőmtől annak köll fizetnem, vagyis adnom jövendőben a dézsmát.«⁽²⁸⁵⁾ Ügylátszik mind a két tanúnak igaza volt, mert a kőbánya *fölötti* hátságon mutogattak egy földhányást, mint Pest és Szentlőrinc közötti határt.

Az ecseri út mellett ugyanis szintén volt egy Kerek-halom, amely határhányás volt és amelyet Pest és Szentlőrinc közötti határnak tartottak. »Onnét igyenesen a pesti szőlők között, mostani (1737) Kőbányán fölül, Vác felé tartatott a szentlőrinci határ, az mint is emlékezik, hogy még akkor kezdvén csak a pesti szőlőköt imitt-amott ültetni, valóságos hányott határ is volt azon a hely tájon, amely, hihető, a szőlőknek sokasága miatt annyi üdőtől fogva elkapáltatott.« Ez a határjel, vallotta tovább Vargha György »az szőlők között való úton észak felé tartván a szőlőhegy tetein az út mellett jobb kéz felül« feküdt, ahol »aminémő föld határ most is látszik — kinek fele el vagyon kapálva — nagyobbak ösmérte lenni és szentlőrinci határnak mutatták, s addig is tartatott másoktól is, ő is tartotta. A hányás pedig kettő volt egymás mellett és tetszetesek voltak és kuruc üdö után is eleget hevert rajtok, több pásztorokkal együtt, akkor még ott szőlő nem lévén.«⁽²⁸⁶⁾ Süpeky Andrásnak 1696-táján mutogatta a határokat Juhász János, híres pásztorember. Maga Süpeky András is »*tokaji veszedelem után és Rákóczi változása előtt*, az szőlők között lévő hányásokon eleget hevert, ahol is ott három hányás vala, most (1736.) pedig csak egyikének fele látszik. Azokon még fölül látott két hányást a keresztúri utak között lévő hányásig, kiket már elrontottak és szőlők vannak helyeiken.«⁽²⁸⁷⁾ Poroszká Tamás, akinek maguk Vattay János és István mondották, hogy a kőbánya az ő szentlőrinci pusztájukon van, »tudja bizonyosan, hogy minek előtte ott szőlőköt csináltak volna,« megvoltak azok a határhányások. »Két országos nagy hányást tud és látott ott lenni és az helyén most egy gunyhó vagyon.«⁽²⁸⁸⁾

Nagyon érdekes és igaz képet ad a szőlők műveltetésén kívül a határok felőli vélekedésről Szekeres János vallomása, aki elmondta, »hogy

amidőn *pesti szőlőkben járt volna kapálni másokkal együtt*, kérdés támadott közöttük, ezek a pesti szőlők messzi mennek-e alá, valyon mind a pesti határban vannak-e? Akkor hallotta némelyektől, hogy nem mind a pesti határban vannak, sőt a kőbánya is szentlőrinci határba esik.⁽²⁸⁹⁾ A tény azonban az volt, hogy »miolta Isten Budát kereszténység kezibe adta, mindenkoron pestiek bírták a kőbányát a körülötte lévő szőlőkkel együtt.«⁽²⁹⁰⁾

Magát a kőbányát, ahol a követ fejtették, Buda elfoglalása után talán még fokozottabb mértékben vették használatba, mint a török uralom utolsó éveiben. A pestieken kívül különösen az alsónémediek fejtették benne a követ. A pestiek természetesen mint pesti, az alsónémediek, mint szentlőrinci kőbányából vágták a követ. Süpeky András vallotta, hogy »amidőn pásztorkodott volna ugyan gubacsi és szentlőrinci földön, akkor hordották némediek az templomok követ« (1700 táján). Némely szekerek eltörvén a gubacsi székes körül, segített nekik. Akkor is *közönségesen hallotta tőlük, hogy Szent Lőrincről hordják a követ.*⁽²⁹¹⁾ Szuhai György viszont »egyébként soha sem hallotta nevezni, hanem pesti kőbányának. Elég embereket is kérdezett amidőn követ hordottanak, honnan viszitek a követ? Azon emberek is feleletet adnának, hogy pesti kőbányából.«⁽²⁹²⁾ A templomukon kívül más célra is hordtak követ a némediek a kőbányából. Nemes Tóth András, aki Némedin lakott, némedi pincéjének építéséhez 1701-ben hordatott követ Vattayék engedelméből, akiktől vette a követ. »Ugyanaz Némedi falu pincéjét is ottan vett kőből építették. Azok is Vattay uraméktól vették.«⁽²⁹³⁾

A kőbánya üregei, ahonnan a követ kifejtették, már a török világban is pásztor emberek búvóhelyei voltak. A török kiűzése után — és bizonyára előtte is — pásztorokon kívül bujdosó katonák is meghúzódtak bennük. »Katonák léteiben is és bujdosásokban sokszor benne napoltak azon kőbányában,« amelyet a bujdosók közül való Szabó György »egész katonaságtól hallotta mondani szentlőrinci kőbányának.«⁽²⁹⁴⁾ A kuruc világ idején a kalandozó kuruc csapatok leshelye és búvóhelye volt a kőbánya. Gall János tanut is »a kuruc üdőben Alsónémedin megfogták a kurucok és a kőbányába vitték éjtszakának idein, ahonnét másnap reggel elbocsátották.«⁽²⁹⁵⁾ De a kuruc világ is, a kóbor katonaelet is elmúlt, mint ahogy minden elmúlik ezen a földön és a kőbányának a környékét lassan ellepték a zöldelő pesti szőlők.

* * *

Az életjelenségek és megnyilvánulások némileg más színezetű formáit találjuk a pesti határ északi részein, a palotai és a káposztásmegyeri határon. Itt is történtek módosítások a pestiek javára az 1695-ben, majd 1703-ban megállapított határokon. Egy későbbi határkiigazításról Huszár István pestmegyei alispán 1756-ban a következőket vallotta: »... Minek utána circa annum 1748. az mennyire reflectálja magát, nemes szabad királyi Pest városa tanácsának és palotai uraságnak requisitójokra az tekintetes nemes vármegyétül Kostyán Imre szolgabíró és Horváth Ferenc akkoron esküdt uraimékkal Pest városa és megyeri, palotai földek között lévő határoknak rész szerint megújítására, rész szerint az mennyiben az régi határok egymástul távol valának, egyenes leneázaton, újaknak

is fölhányattatására kiküldettek volna, jól tudja, hogy több új határok között az Duna partján is egy új határhányást le tétettek a parsok, melynek helyén annak előtte határ ugyan nem vala és azon határt azon okbul helyeztették, hogy ámbár az kérdésben lévő szigetnek (azaz az Újpesti-szigetnek) Pest városát illető alsó részét bizonyos kivágatott ösvény különböztette a palotai uraságot illető, szigetnek felső részétől. Hogy mindazonáltal annyival is inkább bizonyosabban tudják mindkét részről az különböztető határt, a végre az megírt határ hányattatott és azon szerint hagyattatott az szigetnek fölső része az palotai uraság részére azon alkalmazossággal. Ezzel a határmegállapítással kapcsolatban igen érdekes és jellemző a határjárások sokszor csaknem tetszőleges voltára, hogy maga a határjáró alispán sem tudta, hogy »annak előtte hogyan s mennyire bírták az kérdésben lévő szigetet mindkét részről, s meddig tartatott.«²⁹⁶⁾

A pestiek ezzel a határkiigazítással csaknem teljes egészében birtokukba vették az Újpesti-szigetet, vagy mint akkor a XVIII. század derekán nevezték, a Fás- vagy Varjas-szigetet,²⁹⁷⁾ amely azonos az 1695. évi határjárásban szereplő Csigás- vagy Sabán-szigettel.²⁹⁸⁾ Birtokukba került azonban az akkortájt épült váci-úti vendégfogadótól északra elterülő agyagos gödrök területe is. »...Emlétett vendégfogadó fölső oldala töviben az parton lévő kőhatártul fogvást az Nádas tónak alsó szélén lévő hármass határokig rendel meglátott új határok régenten, úgymint török világban s utána nem valának s hajdant nem is a szerint tartatott Palotai helyiségek határjai, hanem az Nádas-tótul ment egyenesen az Kis-Mály névű rét mellett az Száraz-Rákosra, onnant pedig egyenesen bé az Dunára, az följobb nevezett pesti vendégfogadón alól.«²⁹⁹⁾

A pesti határ északabbra tolásának gazdasági okai is voltak. A dunai szigeten tűzifa, vessző, a vendégfogadón felül pedig edények készítésére alkalmas agyag volt található.

Tisztázni kellett tehát, hogy »a Duna szigetnek felső részét, bizonyos tapoly fáig — minek előtte az Duna partján most fön álló határ hányattatott volna — mindenkor palotaiak élték, — vesszeit, s fáját (vágták) és szabadosan hordották, — mint Káposztásmegyerhez tartozandó szigetet és földet.«³⁰⁰⁾

A 74 éves Gubrányi János, gróf Zichy Miklós óbudai jobbágya a »káposztásmegyeri Szemesi névű tanyát mind azon üdőben, amidőn még néhai tekintetes Ujfalusi László uram birodalma előtt Palotát, Káposztásmegyert az tekintetes nemes kamara bírta, mind annak utánna, amidőn titulált tekintetes Ujfalusi úr kezére szállott, következőképen majd közeli ötven esztendőig árendában bírta, mely tanyán halászatban töltvén az esztendőnek nagyobb részét, látta, számtalanul is tapasztalta, hogy palotaiak az kérdésben lévő Fás-szigetnek fölső részét bizonyos topoly avagy jegenye fáig mely fa az nevezett pesti vendégfogadó fölső oldala tövében lévő kőhatárnak erányában vala — szabadosan bírták, nyárban csónokon, télben pedig jégen szekeresen hordván vesszeit s fácskáját és maga is az tanu palotai ispány engedelmeiből halásztanyájára hordott szabadosan tüzelőt mind addig, méglen pestiek jágert nem állítottak az szigetben és magokénak nem tulajdonították az egész szigetet.«³⁰¹⁾ Ugyancsak így, szabadosan hordották a fát és a vesszőt a többi halászok is, Tartsi Mihály, Juhász Mátyás

és mások.³⁰²) Nem emlékeztek, »hogy pestiek azon időben, azon felső részét ellenkezték volna, sőt — Juhász Mátyás — hite szerint vallja, hogy egy alkalmatossággal csónokján fáért menvén az kérdésben lévő szigetnek felső részében, pesti német embereket s asszonyokat talált, az kik is észrevévén a tanut megyeri tanyán lévő halásznak lenni, mind elszaladtak az szigetnek alsó részébe, ott hagyván vágott vesszejüket.«³⁰³) Cselőtei István »önön szemeivel látta, midőn palotaiak« a szigetnek felső részének »hordották fáját s vesszeit vágták.« Emlékezett arra is jól, »hogy némely palotai gazdák azon vesszőből udvarokat békerítették.«³⁰⁴) Váczi Mihály pedig szintén »önön szemeivel látta, amidőn ennek előtte mintegy húsz esztendőkel (tehát 1736. táján) *palotai lakosok az kérdésben lévő szigetnek felső részét minden háborgatás nélkül levágták, nemcsak egy versben, hanem többször is.* Azért onnan tudja, hogy most kérdésben lévő szigetnek felső részét palotaiak, mint megyeri földet, békessígesen bírtak, mint megyeri földhöz tartozandót.«³⁰⁵)

Ugyanígy »békessígesen bírták« a megyeri földet a palotaiak »az nevezett vendégfogadónak felső oldala töviben lévő kőhatárnak irányában, az új határon alól mintegy kilencven lépéssel, ahonnan az pesti és óbudai fazekasok fazéknak való földet az palotai uraságtól bérteni szoktak.«³⁰⁶) Az említett Gubrányi János azt vallotta, hogy »az megtetsző (azaz látszatos) gödrökből halász hajóján óbudai fazekasok számára, Mátyás (János) névű palotai ispány engedelméből bizonyos fizetés mellett földet hordott.«³⁰⁷) Tartsi Mihály »látta, midőn fazekasok az hajókra fazéknak való földet hordottak és hallotta azt is, hogy palotaiaknak fizettek volna azon földért.«³⁰⁸) Váczi Mihály édesatyja pedig kocsin hordott földet a pesti fazekasoknak.³⁰⁹)

Az Újpesti-szigettel kapcsolatos határügyi kérdések tisztázása során főleg halász embereket hallgattak ki. Ekkor, a XVIII. század derekán híres halászhely volt a káposztásmegyeri Szemesi halásztanya. Híres halázmester volt itt az óbudai Császár András, akit Tartsi Mihály harminc, Juhász Mátyás pedig 1720. tájától számítva nyolc esztendeig szolgáltak, mint halász-legények.³¹⁰) Ezen a Szemesi halásztanyán komáromi halász-legények és mesterek is állomásoztak. Bakó Mihály »maga is komáromi halászsokkal, nevezett Szénás Pap Mihállyal az megyeri Szemesi tanyán« halászott.³¹¹) Lőrík János pedig »ennek előtte mintegy húsz esztendőekkel (1737. táján) ... komáromi Tóth Ferenc névű halázmestert leginyül három esztendeig« szolgált »az megyeri szemesi tanyát halászáván.«³¹²) Komárom híres hajósai és halásza tehát a pesti határ életében is szerepet játszottak.

* * *

A pesti határ életének rajzához hozzátartozik az itt szereplő emberek élete folyása is. Itt elsősorban nem a földesurakra, a Vattayakra, a Beniczkyekre, Szeleczyekre, Grassalkovichokra gondolunk, hanem azokra az egyszerű emberekre akik vallomásaikkal tanuskodtak a kiszikkadt puszták földjének hovatarozandóságáról. Ezek legtöbbje, amikor a vallomást tette, már öreg ember volt és szavaikkal egy egyszerű élet nagy problémái csendülnek ki. Az ő életük vet fényt a török utáni évtizedek népmozgalmaira és ezért nem érdektelen, ha foglalkozunk velük.

A sokat említett *Cseszkó István* 1737-ben 61 éves volt. »Buda vétele után Szent Lászlón lakott s ott is született e világra« 1676-ban. »Palotán két esztendeig szolgált Tömösvárnak megvétele előtt. Azután négy esztendő után megint visszament Szent Lászlóra, minthogy cselédje ugyan Szent Lászlón mindenkoron lakott saját házában, maga pedig szolgált Kőrösön egy nyáron, Kókán három nyáron, Dányon egy nyáron, most pedig (1737.) Kunszentmiklóson.«³¹³) *Tatár Péter* 1737-ben 60 éves volt »Buda vétele után Tatában lakott vagy tíz esztendeig, azután Kecskemétre szakadott, ott is vagy öt esztendeig tartózkodott, onnan Kunszentmiklóásra ment, holott is három esztendeig csikóskodott, azután Monoron megházasodott s úgy ment Némedire s azóta Némedin lakik.«³¹⁴) *Poroszká Tamás* 1737-ben 60 éves volt és szintén »Buda vétele után Tatában lakott 10 esztendeig. Onnan Palotára jött, holottis csak fél esztendeig lakott. Palotáról Zsámbokra ment és ott tizenhat esztendeig juhászokodott. Ugyanott kétesztendőig magát letévén, saját házában lakott. Zsámbokrul Szadára ment, aholis mintegy tizennégy esztendeje, hogy lakik.«³¹⁵) *Pesthi János* szintén hatvan éves volt és ugyancsak »Buda vétele után Tatában lakott vagy három esztendeig. Onnan Mocsára ment, holottis öt esztendeig szolgált. Azután ott megházasodván, mind összeszámlálván az esztendőket, (ott) lakott huszonöt esztendőig és néhai méltóságos Dvornikovics uram önagysága akkori váci püspök hozatta alá Némedire, mivel ott született a világra. Azóta Némedin lakik.«³¹⁶) Ugyancsak Tatáról került vidékünkre az 1737-ben 45 éves *Somodi Ferenc* is, aki »Tatában született e világra és emlékezetitül fogva Némedin lakik.«³¹⁷)

Hosszú utakat tett meg még Kerekes Mihály és Süpeky András is, amíg végleg letelepedett. *Kerekes Mihály* 1737-ben hetvenöt éves volt és »Budát mihelyt megvették a keresztények, mindjárt Pesten lakott három esztendeig. Midőn pedig alább ment öfelsege tábora, Vidinben hét esztendeig lakott, onnan kivervén a török a kereszténységet, följöött Csabára, azóta ott lakik.«³¹⁸) *Süpeky András* 57 éves volt és »mikor Budát megvették Becskotán lakott,« onnan pedig »Nosztejra jött, holottis nyolc vagy kilenc esztendeig lakott, onnan Tarcsára jött és több negyven esztendeinél, hogy Tarcsán lakik.«³¹⁹)

A kuruc világ zavaros napjaira vetnek világot a következő tanuk életútjai. *Huszári Mihály* 1737-ben Zsámbokon lakott, hatvanhét éves volt. »Buda vétele után Trencsén vármegyében, Bela nevű helységben lakott és mintegy harminc esztendő korában jött alá Pestre és itt három esztendeig lakott. Mikor a kuruc föltámadott Hévízre ment, ott is három esztendeig juhászokodott. Onnan Szentlászlóra, ott is lakott circiter huszonhárom esztendeig. Turán egy nyáron lakott, azután pedig kilenc esztendeje elmult,« hogy Zsámbokon lakik.³²⁰)

Alsónémedi kuruc alatti pusztulására vet világot *Nagy András* hetvenötéves némedi ember vallomása. »Buda vétele után Kecskeméten szolgált két esztendeig. Azután Némedire ment és kuruc világban midőn elmentenek Némedirül, három esztendeig odabujdosott. Azután visszajött Némedire. Azóta ott lakik.«³²¹) Mégjobban üldözte azonban a sors *Halász István* nemes embert, aki 1737-ben hetvenhatéves volt. »Buda vétele után Komáromban lakott vagy három esztendeig. Komárombul

Kecskemétre ment. Ott hat esztendeig lakott. Onnan Némedire ment; aholis még a kuruc el nem kergette és a falut el nem hajtotta lakott és kuruc világban Sáriban lappangott, hol az ócsai erdőben, hol együtt hol másütt, csaknem két esztendeig és Kecskeméten mintegy egy esztendeig lakott. Onnan megint visszament Sáriba. Bujdosása után Ráckeviden szaladott Rabatin előtt, aholis tizenhét esztendeig lakott, ahonnan Dabasra ment. Most is ott lakik tizennégy esztendőttől fogvást.« A pesti határt onnan ismerte, hogy »számtalanul járta gubacsi és szentlőrinci pusztákat, *maga marháit* megnézni, mindaddig, valamég a kuruc el nem hajtotta Némediről az embereket.«³²²⁾ *Gelle János* is »Buda megvétele után tíz esztendeig Komáromban lakott, onnan *hazament* Némedire és méglen el nem szaladtanak a kuruc előtt, Némedin lakott. Szaladáskor pedig Sáriba ment, holottis vagy két esztendeig lakott. Sáribul visszamenvén Némedire, azóta ott lakik.«³²³⁾ Némedi Buda ostromakor lakatlan volt és csak Buda bevétele után szállották meg ismét.³²⁴⁾

Buda ostroma előtt tehát a környékbeli magyar lakosság elmenekült a régi királyi Magyarország területére. Így futottak Komáromba az alsónémedi nemes Halász István és a jobbágy *Gelle János* is, aki utóbb a váci püspök jobbágya lett. Tatán talált menedéket az alsónémedi *Pesthi János* és valószínűleg a némediék és többi falusiak nagyrésze is.

A legrégebb pesti lakosok közé tartozott az a *Szabó Gergely*, aki »Buda vételekor hét esztendő volt és Pesten lakott mintegy tizennégy esztendő koráig. Azután katonák közé ment és hol egy, hol két esztendőben egyszer hazajött Pestre. Bizonyos esztendőket előszámlálni, hol meddig bujdosott, nem emlékezhetik. Olaszországban is volt Pál Deák regementjében. Kurucok elfogván, közibük állott. Az megbékélés után visszajött Pestre. Azóta itt tartózkodik.«³²⁵⁾ Vallomása tehát a régi katonaéletnek adja rajzát. 1737-ben, amikor a vallomását tette, megyei hajdú, miles comitatensis, volt.³²⁶⁾

A pesti határt járó jobbágyság szabados életére vet világot Nagy Mihály és Vargha András tanuvallomása. *Nagy Mihály* »Buda megvétele után Csabán lakott. Kuruc világban imitt-amott, ide s tova bujdosván, Gyöngyös körül Tarjánban, Sólymoson és Orosziban. Gubacsi és szentlőrinci pusztákat elégszer járta, *lőháton vadászván*, hat esztendőttől fogvást.«³²⁷⁾ *Vargha András* »Buda vétele után mindjárt Pesten lakott nyolc esztendeig. Azután Csabára ment lakni, mivel *azelőtt* is ott lakott. Most is ott lakik. Gubacsi és szentlőrinci pusztákat *vadászván*, elégszer járta mintegy negyven esztendőnek előtte.«³²⁸⁾ A jobbágyoknak máskülönben tilos volt a vadászás és ezért érdekesek ezek az adatok. Ez a Vargha András különben mielőtt pásztor lett volna, Pesten laktában, 1692. táján sziget-szentmiklósi Szép János nevű halászgazdánál halászlégény volt.³²⁹⁾

* * *

A régi magyarsággal elmondott vallomásokból élénk táruló kép az életformák sivárságát tükrözi vissza. Olyan volt itt az élet, mint maga a határ. Kietlen, tikkadt, műveletlen. A homokos, szikes pusztákat baromcsordák járták és azok az emberek, akik ezeket a csordákat tartották és legeltették, csak a hétköznapi, mindennapi élet szemszögéből nézték a

világot. Néha azonban lelkük mélyén megcsendültek egy mélyebb, emberibb élet érzései is: a magyar mult és a keresztény lelkiközösség vérükbe itatott reminiszcenciái.

A nyugati hegyek sziluettjének kékségében fehér mecsetek karcsú minaretjei törtek fel az égnek és itt a pesti részeken, a Duna partján, romladozó pusztatemplomok komor, időtől és hajdani tűzvészekről barnult falai a jelent és a multat állították szembe egymással.

A török világban a Rákos partján szántó cinkotaiak, — akárcsak Kisfaludy Károly rákosi szántója másfél száz év múlva, — a jelen sivárságainak enyhítésére a multban keresnek vigaszt és enyhülést. Cinkotán ott élt az egyszerű jobbágyok körében Mátyás király egykori határjárataának emléke. És a régi monda valósággá vált. Fönn, a magas Budán, évszázados por- és piszokréteg alól kiásták a régi igazságos levelet és annak alapján tisztázták a vitás kérdéseket. Nagy híre is ment a levélnek. Szinte a fél vármegye összegyűlt csodájára, amikor megjárták vele a pesti határt. A »régi királyok« oltalmazó keze széttárta a védelem palástját egykori jobbágyaik késő utódai felett.

A törökök zsarnoki uralma a környékbeli magyar lakosság körében a közös mult emléken kívül a keresztényi összetartás érzését is, minden különösebb, meglehetősen akadályozott pasztorizáció ellenére is szépen kifejlesztette és ébren tartotta. Nagyon jellemző erre a kecskeméti templom építésének ügye, amikor a környék anyagilag és munkával agyonnyomogatott lakossága önként, jószívéből hordotta a követ falutól faluig, Kecskemétre. A kor máskülönben nem kedvezett a vallásos életnek és az egyházi intellektüelleknek. A prédikátor fia jobbágysorba süllyedt és csak a pesti város lakó rákok papja és egyháza élte a maga, török alatt is virágzónak mondható életét.

Budának keresztény kézre kerülése hosszú ideig nem sokat változtatott a határ életén. A meginduló pesti élet egy alföldi magyar város életformáit kezdte felvenni. Az ily irányú fejlődést, a magyarosodással együtt a Rákóczi-féle kuruc háború akadályozta meg, amely kétségtelenül a városi német lakosság magas pártoltatásának egyik előmozdítója volt. A kuruc világ különben a környékbeli magyar lakosság körében is megoszlásra vezetett és határozott kurucellenes magatartásra kényszerítette a falusiakat. A kuruc felkelés elmúltával új, lassú, de egyre gyorsulóbb ütemű fejlődés előtt állott a város. A XVIII. század közepén egyre több területet fognak eke alá és már nem írhatta volna Eszterházy Pál nádor a pestiek-ről, amint azt 1692-ben Söjtér Ferencnek írt utasításában tette, amikor azok a portiót vonakodtak megfizetni, hogy »vagyon mind budai, mind pesti városbélieknek marhájok, akiket, tucyuk, mindenkor nem tartják az városban, amidőn kihajtják ...annyi eső marhájokat, amennyire az reájok vetett portiók quantuma extendáltatik, hajtassa el kegyelmed és adgya el...«³⁰ A XVIII. század közepén a magyar barokk kor hatása alatt kezdetét vette a nagyarányú városfejlődés, az állattenyésztés visszaesése, a kereskedelem és az ipar fellendülése. Széchenyi Istvánnak azonban még mindig kellett küzdenie a pesti por és sár ellen, hogy az végre a XIX. század második felében a régi pusztá minden emlékével együtt örökre eltűnjön.

BELITZKY JÁNOS

¹⁾ Budapest székesfőváros levéltára. Pesti iratok : Missiles a. a. 1465—1466. sz. Forrásaim, amelyekre az alábbiakban támaszkodom, csaknem kivétel nélkül mind a székesfővárosi levéltárban a pestvárosi iratok között találhatók föl és ezért, ahol idézéseim során egyéb lelőhelyet nem jelölök meg, az iratok jelzete erre a levéltárra vonatkozik. (Intimata, Perirat, Iratok.)

²⁾ Intimata a. a. 3012. A sok vitára alkalmat adó rész így szól: ... una meta post transitum fluvii Rákos, prope ad eundem fluvium reperta, renovata exstitit cum erectione alterius novae metae ad distinctionem metarum civitatis, et praedii Keresztúr; reliquae vero siquidem versus praedium Czinkota eadem metam, prouti et versus praedium Szent-Lőrincz tendentes, quae pari modo sub titulo concurrentium civitatis praedii Keresztur metarum renovari debuissent, dominorum Czinkota, et Szent-Lőrincz praediorum terrestrium interposita contradictio, et protestatio renovationem earundem impedivisset, ea in parte renovatio illarum ad proxime affuturum commodius tempus rejecta exstitit.

³⁾ Pesti tanácsülési jegyzőkönyv: 1703 május 9.

⁴⁾ Intimata a. a. 3012. Az 1756. évi tanukihallgatási jegyzőkönyv 3. kérdőpontja, valamint Cselőtei Mihály és Lőrincz János tanuvallomásai. 2., 9. és 11. lapok.

⁵⁾ Salamon Ferenc. Pest város történetéből. Századok, 1875. 533—546. 11.

⁶⁾ Bertrandon de la Brocquiere megállapításaira lásd: Marczinkó Ferenc: Bertrandon de la Brocquiere utazása Magyarországon át művelődéstörténeti szempontból. Budapest, 1909. 14, 27—29. 11.

⁷⁾ Gárdonyi Albert. A ferencvárosi pusztatemplom. Tanulmányok Budapest multjából. I. 1932. 50—60. lk.

⁸⁾ Szekfű Gyula. Magyar Történet, V. 5—13. lk.

⁹⁾ Gyöpös Balázs, Hajdu János és Koncz Albert tanuvallomásai, 1721. 493., 494. 11. Ezek és a következő tanuvallomások főleg egy 1738-ban készült több-száz oldalas periratban foglalnak helyet. Ez a perirat az 1738-ig felmerült legtöbb tanukihallgatás jegyzőkönyvét tarka változatban tartalmazza. A könnyebb eligazodás kedvéért a következőkben, ha tanuk neve elé nincs kiírva, hogy vallomásuk hol található, akkor azt mindig ebből a periratról közöljük, a vallatás évét és a vallomás helyét (oldalszám) jelezve. A perirat jelzete: kéziratos könyvek: 18. sz.

¹⁰⁾ Somodi György tv. (tanuvallomása). 1737. 390. 1.

¹¹⁾ Budapest székesfőváros történetére vonatkozó oklevélmásolatok a székesfővárosi levéltárban. Az irat eredetije található a jászói konvent hiteles helyi levéltárában őrzött protocollum antiquum (A) 23. lapján. Ezen 1480-ban kelt oklevél szerint Szent László a Rákos-patak torkolata táján feküdt. Erre az oklevélre, valamint az alább tárgyalandó iratokra is dr. Gárdonyi Albert ny. szfőv. főlevéltárnok úr volt szíves a figyelmemet felhívni és útbaigazításaival ellátni, amiért is neki ezúton is hálás köszönetemet tolmácsolom.

¹²⁾ A mai nyugati pályaudvar vidékén feküdt. V. ö. Divald Kornél: Budapest művészete a török hódoltság előtt. Budapest, é. n. 31. l. térképével.

¹³⁾ A mai Boráros-tér környékén feküdt. V. ö. Gárdonyi Albert idézett cikkével.

¹⁴⁾ A mai Kőbányán keresendő. Dr. Gárdonyi Albert szíves szóbeli közlése.

¹⁵⁾ Dobos Pál, Dussa András, Hanvas Mihály, Kele András, Kerekes Mihály, Koncz István, Pap Mihály, Répás György, Szabó György, Szibek Márton, Szömök Mihály tanuk vallomása, 1721: 490., 494., 495., 497., 498., lk.

¹⁶⁾ Balassa Mihály, Bodor Péter, Czövek János, Horváth István, Juhász István, Somodi György, Tóth István (alias Mártony) és egy másik Tóth István vallomása, 1722: 460., 464., 465. lk. — Dudás András vallomása: Iratok, 1723. 42. l. Ez az utóbbi jelzet (Iratok) azokra, a fenti periratban nem foglalt, évszám szerint csoportosított tanuvallomási és egyéb iratokra vonatkoznak, amelyek Intimata a. a. 1465. jelzet alatt találhatók. Az oldalszám mindig az illető évi iratfüzetre vonatkozik.

¹⁷⁾ Tóth István (alias Mártony) tv. (= tanuvallomása). Iratok: 1723. 42. l.

¹⁸⁾ Oroszy András tv. Iratok: 1723. 44. l.

¹⁹⁾ Csánky György, Gyöpös Balázs, Hajdu János, Juhász Pál, Koncz Albert, Pap János tv. 1721: 490—494., 497. lk. és a 3. kérdőpont 489—490. lk. — Peszeky

István, Zsembery Mihály tv. 1720. 111—112., 117. lk. — Molnár István, Nagy Bálint, Piroth András tv. Iratok: 1721. 4., 5. lk. — Oroszy András tv. Iratok, 1723. 44. l.

²⁰⁾ Szabó Pál tv. Iratok, 1723. 20. l. — 10. Kérdőpont, Iratok, 1721. 3. l.

²¹⁾ Tóth István (alias Mártony) tv. 1722. 465. l.

²²⁾ Czövek János tv. 1722. 464. l.

²³⁾ Dinnyés András tv. Iratok: 1723. 39. l.

²⁴⁾ Lédeczy Márton tv. Iratok: 1721. 6. l.

²⁵⁾ Kele György tv. 1721. 495. l.

²⁶⁾ Magyar András tv. 1721. 492. l.

²⁷⁾ Kovács János tv. 1721. 495—496. lk.

²⁸⁾ Rácz Márton tv. 1702. 460. l.

²⁹⁾ Varga András tv. Iratok; 1723. 36—37. lk.

³⁰⁾ Pap János tv. Iratok: 1723. 23. l.

³¹⁾ Nyuka István tv. 1721. 7. l.

³²⁾ Győry István tv. 1721. 491. l.

³³⁾ Bíró András, Csánky György, Dinnyés András, Dinnyés István, Görgé, János, Gyulai István, Juhász Pál, Illés András, Koncz Albert, Kovács Györgyi Kovács István, Magyar András, Molnár István, Nagy Bálint, Piroth András, Putyicz András, Szádony Jakab, Vonnák György, Zadó Jakab tv. 1721. 491—497. lk. és a 3. kérdőpont, 489—490. lk. Iratok: 1721. 4—5. lk., 1723. 17., 39. lk.

³⁴⁾ Szabó Pál tv. 1721. 493. l.

³⁵⁾ Pálincás István tv. 1721. 498. l.

³⁶⁾ Bollók Pál tv. 1721. 498. l.

³⁷⁾ Csapó Gergely tv. 1720. 115. l., Oroszy András tv. 1721. 491. l.

³⁸⁾ Kaláz Mihály tv. 1720. 118. l.

³⁹⁾ Csapó János tv. 1720. 116. l.

⁴⁰⁾ Pap János tv. 1721. 490—491. lk.

⁴¹⁾ Tóth István tv. 1722. 470—471. lk.

⁴²⁾ Hontra György tv. 1696. 56. l.

⁴³⁾ Valkai István tv. 1702. 460. l.

⁴⁴⁾ Szabó Pál tv. Iratok: 1723. 20. l.

⁴⁵⁾ A régi megyei akasztófát a tanuk vallomásai mind a Duna-horgasán alulra teszik. V. ő. jelen tanulmány 132. l. — A többire nézve l. Szabó Pál tv. Iratok: 1723. 20. l.

⁴⁶⁾ Varga András tv. Iratok: 1723. 37. l.

⁴⁷⁾ Lédeczy Márton tv. Iratok: 1721. 6. l.

⁴⁸⁾ Pap János tv. Iratok: 1723. 23—24. lk.

⁴⁹⁾ Zadó Jakab tv. Iratok: 1723. 18. l.

⁵⁰⁾ Saray István tv. 1696. 59. l., Tóth András tv. 1720. 69. l., Cserik Osztója tv. 1721. 79. l.

⁵¹⁾ Kalocsa János tv. 1721. 77—78. lk.

⁵²⁾ Nagy Bálint tv. Iratok: 1721. 4. l.

⁵³⁾ Tóth György tv. Iratok: 22—23. lk.

⁵⁴⁾ Csikós Pál, Peszeky István, özv. Tóth Pálné tv. 1721. 76—78. lk. — A bér összegéről sem ezek, sem más tanuk nem tudtak feleletet adni.

⁵⁵⁾ Hajdu János tv. 1721. 493. l.

⁵⁶⁾ Palásthy István tv. 1721. 494. l., Vargha András tv. 1737. 402. l.

⁵⁷⁾ Halász István, Vargha András tv. 1737. 278., 279. lk.

⁵⁸⁾ Paber Pál, Pais István stb. tv. 1737. 402., 403. s köv. lk.

⁵⁹⁾ Juhász Mátyás tv. 1720. 68. l.

⁶⁰⁾ Balogh Balázs, Béres Pál, Csizmadia János, Drégely István, Győry János, Hegedűs Miklós, Kasza István, Szalai György, Tóth István, Tóth János tv. 1702 május 10. 461—462. lk.

⁶¹⁾ Balaska János tv. 1702. 461. l. és a váci káptalan 1847. évi átiratában szereplő 1702. évi tv. 10. l.

⁶²⁾ Nagy Bálint tv. Iratok: 1721 december 18. 3—4. l.

⁶³⁾ Csapó György, Duhony János, Nyuka István tv. Iratok: 1721 december 18. 6—8. lk.

- ⁶⁴) Dinnyés András, Gyulai János, Hajdu János, Zádony Jakab tv. 1722. 467., 468., 469. lk.
⁶⁵) Puskás Mihály tv. Iratok : 1721 december 18. 8. 1.
⁶⁶) Orbán János tv. 1722. 468—469. lk.
⁶⁷) Semberi Mihály tv. 1722. 468. 1.
⁶⁸) Juhász István tv. Iratok : 1723. 30. 1.
⁶⁹) Pap Mihály tv. 1722. 467. 1.
⁷⁰) Unyi János tv. 1722. 466—467. lk.
⁷¹) Hornyik János : Kecskemét város története. Oklevéltárral. Kecskemét, 1861. 131—138. lk. és a 21—31. számú oklevelek.
⁷²) Vattay Pál levele. 1680. 61—62. lk.
⁷³) Józán Mihály tv. 1720. 118. 1.
⁷⁴) Csery István tv. 1720. 69. 1.
⁷⁵) Tóth János tv. 1737. 416. 1.
⁷⁶) Csoba István tv. 1722. 469. 1.
⁷⁷) Csillus János, Halász Mihály, Kiss Jakab tv. 1696. 55., 56., 57. lk.
⁷⁸) Tóth András tv. 1720. 67—70. lk.
⁷⁹) Horogh István tv. 1737. 421. 1.
⁸⁰) Bekő András tv. 1723. 46. 1.
⁸¹) Cserik Osztója tv. 1721. 79. 1.
⁸²) Demőry András tv. 1721. 80. 1. Légrádi János tv. 1722. 463—464. lk.
⁸³) Biró György tv. 1723. 45. 1.
⁸⁴) Veszelinovics György tv. 1737. 420. 1.
⁸⁵) Molnár István tv. Iratok : 1721 dec. 18. 4. és 1722. 465. 1.
⁸⁶) 1696. 63—64. lk.
⁸⁷) Juhász István tv. 1723. 30. 1.
⁸⁸) Varga András tv. 1736. 85—86. lk.
⁸⁹) Tar Mihály tv. 1720. 67. 1.
⁹⁰) Balogh Pál tv. 1722. 471. 1.
⁹¹) Balás András, Dudás András, Dukony János tv. 1722. 470., 471., 472. lk.
⁹²) 1737 augusztus 17. II. tanukihallgatás 8. kérdőpontja. 286—287. lk.
⁹³) Horváth István tv. 1737. 295. 1. Sokan mások sem tudták hovatarozásukat.
⁹⁴) Cseszkó István tv. 1737. 300. 1. stb.
⁹⁵) Vargha Gergely tv. 1737. 290—291. lk.
⁹⁶) Dudás András tv. 1722. 471. 1.
⁹⁷) Vargha Gergely tv. 1737. 290—191. lk.
⁹⁸) Széki István tv. 1737. 413. 1.
⁹⁹) Dudás András tv. 1722. 471. 1.
¹⁰⁰) Iratok : 1723 szeptember 17. 1. kérdőpont 9. 1.
¹⁰¹) u. o. 2. kérdőpont, 10. 1.
¹⁰²) u. o. 3. kérdőpont, 10. 1.
¹⁰³) u. o. 4. kérdőpont, 10. 1.
¹⁰⁴) u. o. 5. kérdőpont, 11. 1.
¹⁰⁵) u. o. 9. kérdőpont, 12. 1.
¹⁰⁶) u. o. 14. kérdőpont, 13. 1.
¹⁰⁷) Lédeczy Mihály tv. Iratok : 1723 szeptember 17. 15. 1.
¹⁰⁸) Molnár István tv. u. o. 14. 1.
¹⁰⁹) Vonnák Gergely tv. 19. 1. u. o.
¹¹⁰) Horváth István tv. 27—28. lk. u. o.
¹¹¹) Horváth András tv. 24. 1. u. o.
¹¹²) Bollók Pál tv. u. o. 32. 1.
¹¹³) Unyi János tv. u. o. 33. 1.
¹¹⁴) Gál György tv. u. o. 42—43. lk.
¹¹⁵) Varga András tv. 36. 1. u. o.
¹¹⁶) Unyi János, Gyulai István tv. 33., 34. lk. u. o.
¹¹⁷) Faragó István tv. 27. 1. u. o.
¹¹⁸) Pap Mihály tv. u. o. 29. 1.
¹¹⁹) Molnár István tv. u. o. 14. 1.
¹²⁰) Czobor Alfréd : Országos levéltár felállításának terve 1701-ben és az ország iratainak korábbi megőrzése. Levéltári közlemények, 1925. 7—8. lk. — Belitzky

János: Megvolt-e a magyar királyok középkori levéltára a török Budán? Levéltári közlemények, 1934. 155—158. lk.

¹²¹⁾ Acsády Ignác: Magyarország három részre oszlásának története. Millenniumi történet. V. k. 474. l. és Szalay László: Magyarország története. Pest, 1865. IV. k. 429. l. idézett kézirat forrása.

¹²²⁾ Az erre vonatkozó iratok a Grassalkovich-perre vonatkozó perirati köteten kívül, önállóan is megvannak. Itt a periratos kötetet idézzük.

¹²³⁾ u. o. 106. l.

¹²⁴⁾ u. o. 108., 109. lk.

¹²⁵⁾ u. o. 109., 110. lk.

¹²⁶⁾ Szalay Lőrinc tv. 1720. 109. l.

¹²⁷⁾ Csikós Pál tv. 1720. 113. l.

¹²⁸⁾ Peszeky István tv. 1720. 111—112. lk.

¹²⁹⁾ u. o. 107—108. lk.

¹³⁰⁾ Csikós Pál tv. 1720. 112—113. lk.

¹³¹⁾ u. o. 109. l.

¹³²⁾ Például az 1723. évi szentlőrinci határperben tett tanuvallomások.

¹³³⁾ Acsády i. m. 474. l. és Czobor i. t. 8. l.

¹³⁴⁾ Tóth György tv. Iratok: 1723 szeptember 17. 22. l.

¹³⁵⁾ Schmall Lajos: Adalékok Budapest székesfőváros történetéhez. Budapest, 1899., 48., 51., 185., 244. lk.

¹³⁶⁾ Kasza István tv. 1702. 460. l.

¹³⁷⁾ Tandari János tv. 1737. 405. l.

¹³⁸⁾ Széki István tv. 1737. 400. l.

¹³⁹⁾ Poroszka Tamás tv. 1736. 91. l.

¹⁴⁰⁾ Nagy András tv. 1737. 443. l.

¹⁴¹⁾ Vargha András tv. 1737. 276. l.

¹⁴²⁾ Mészáros Mihály tv. 1737. 387. l.

¹⁴³⁾ Huszári Mihály tv. 1737. 404—405. lk.

¹⁴⁴⁾ Horváth István tv. 1721. 498. l.

¹⁴⁵⁾ V. ö. Kerekes Mihály tv. 1737. 401. l. és Bollok Pál tv. 173. l.

¹⁴⁶⁾ V. ö. Szentessi Mátyás tv. 1720. 113. l., továbbá Csikós Pál, Demjén András, Kalácska János, Peszeky István és Szalay Lőrinc tv. 106—112. lk.

¹⁴⁷⁾ Kovács István tv. 1720. 173. l.

¹⁴⁸⁾ Demjén András tv. 1720. 106—107. lk.

¹⁴⁹⁾ Zembery Mihály, Kovács István tv. 1720. 117., 172—173. lk.

¹⁵⁰⁾ Kalász Mihály tv. 1720. 118. l.

¹⁵¹⁾ Kocsis István tv. 1720. 172—173. lk.

¹⁵²⁾ Kovács István tv. 1720. 173. l.

¹⁵³⁾ Páthy János tv. 1720. 172. l.

¹⁵⁴⁾ Orbán János tv. Iratok: 1723 szeptember 17. 25. l.

¹⁵⁵⁾ Tenkely Miklós tv. 1737. 403—404. lk.

¹⁵⁶⁾ Juhász István tv. Iratok: 1723 szeptember 17. 30—31. lk.

¹⁵⁷⁾ Pap János tv. 1720. 115. l.

¹⁵⁸⁾ Pelyhes János tv. 1720. 117. l.

¹⁵⁹⁾ Bollók Mihály tv. Intimata a. a. 4485. 1701 június 23.

¹⁶⁰⁾ Vargha András tv. 1736. 86 l.

¹⁶¹⁾ Tóth András tv. 1737. 411—412. lk.

¹⁶²⁾ Cseszkó István, Huszári Mihály, Poroszka Tamás stb. tv. 1736. 84., 88—89., 91. lk.

¹⁶³⁾ 1737. évi 8. tanukihallgatási kérdőpont, 286—287. lk.

¹⁶⁴⁾ Balás András tv. 1722. 463. l.

¹⁶⁵⁾ Lakatos Mátyás tv. 1737. 396. l.

¹⁶⁶⁾ Jeremiás Márton, Lakatos Mátyás tv. 1737. 398—399. lk.

¹⁶⁷⁾ Papp János tv. 1722. 471. l. és iratok: 1723 szeptember 17. 23. l.

¹⁶⁸⁾ Rusa Gergely tv. 1737. 395. l.

¹⁶⁹⁾ Lásd a mellékelt térképvázlatot.

¹⁷⁰⁾ Rusa Gergely tv. 395. l.

¹⁷¹⁾ Paber Pál tv. 1737. 403. l.

¹⁷²⁾ Iratok: Isaák János, Nagy János tv. 1723 szeptember 17. 38. és 21. lk.

- 173) Intimata a. a. 4485. Az 1702. évi 3. kérdőpont. A váci káptalan 1847 április 1-én kelt átiratában. 5. l.
- 174) Boldog Mihály tv. 1702. Átirat, 11. l.
- 175) Béres Pál tv. 1702. Átirat, 12. l.
- 176) Egri András tv. 1722. 463. l.
- 177) Horváth István tv. Iratok: 1723 szeptember 17. 28. l.
- 178) Csillus János, Tuba Mihály tv. 1696 szeptember 28.
- 179) Kis Jakab, Halász Mihály, Tuba Mihály tv. 1696.
- 180) Hontra György tv. 1696. 56. l.
- 181) Vonnád György tv. 1722. 463. l.
- 182) Tenkely Miklós tv. 1737. 389. l.
- 183) Szuhai György tv. 1736. 92. l.
- 184) Vargha András tv. 1736. 85. l.
- 185) Pintér Lukács, Szabó György tv. 1736. 89., 90., 92. lk.
- 186) Kerekes Mihály tv. 1736. 86. l. V. ö. Pintér, Szabó, Szuhai és Vargha fenti vallomásaival.
- 187) A Fizér- és Kakas-tóra l. Intimata a. a. 4485. 1702. 11. l., 14. stb. lk. a váci káptalan előbb idézett átiratában.
- 188) Cseszkó István tv. 1736. 83. l.
- 189) Boldogh Mihály tv. Intimata a. a. a váci káptalan átiratában, 1702. 11. l.
- 190) Varga András tv. Iratok: 1723 szept. 17. 36. l.
- 191) Demödy András tv. 1721. 80. l.
- 192) nemes Halász István tv. 1737. 282—283. lk.
- 193) Vargha Gergely tv. 1737. 290. l.
- 194) Lakatos Mátyás, Mészáros Mihály, Rusics Mihály tv. 1737. 387., 393—394., 438. lk.
- 195) Mikó Mihály tv. 1737. 285. l.
- 196) Nagy Mihály tv. 1737. 340. l.
- 197) Dóry István, Jobbágy István, Juhász István, Kis Jakab, Tuba Mihály tv. 1696. 60., stb. lk.
- 198) Guttman János tv. 1737. 371. l., Süpeky András tv. 1736. 93. l.
- 199) 1737. évi 25. kérdőpont, 1737. 437. l.
- 200) Szabó Gergely tv. 1737. 349. l.
- 201) Vargha András tv. 1737. 338. l.
- 202) Gelle János tv. 1737. 448—449. lk.
- 203) A mellékelt térképen...
- 204) Dóry István, Juhász István, Tuba Mihály tv. 1696. 60., stb. lk.
- 205) Kovács Péter tv. 1737. 372. l.
- 206) Cseszkó István tv. 1737. 334—335. lk.
- 207) Vargha András tv. 1737. 390. l.
- 208) Halász István tv. 1737. 271. l.
- 209) Vargha Gergely tv. 1737. 455. l.
- 210) Mészáros Mihály tv. 1737. 437—438. lk.
- 211) Iratok: 1695 április 24. és a perirat 171. l.
- 212) Iratok: 1701 augusztus 6.
- 213) Iratok: 1712 május 18.
- 214) Iratok: 1713 május 21.
- 215) Iratok: 1714 május 16., 1715 május 27., 1716 június 17., 1717 május 26., 1720 június 18.
- 216) Iratok: 1719 szeptember 24.
- 217) Mészáros Mihály tv. 1737. 439. l.
- 218) Cseszkó István tv. 1737. 336. l.
- 219) Tatár Péter tv. 1737. 441. l.
- 220) Szeleczky Márton báró tv. 1737. 375. l. Quod posteaquam praedia Gubacs, Szentlőrincz et Pederi, a festo sancti Georgii militis et martyris in anno 1724 ad sex annos a familia Vattaiana in arendam accepisset,...
- 221) Vargha György tv. 1737. 273—274. 385. lk.
- 222) Vargha Gergely tv. 1737. 455. l.
- 223) Vargha Gergely tv. 1737. 287. l.
- 224) Vargha Gergely tv. 1737. 289—290. lk.
- 225) Cseszkó István tv. 1736. 83—84. lk. és Kozma János tv. 1737. 296. l.

- 226) Guttmann János és Ferenc tv. 1737. 385. l.
 227) Horváth István tv. 1737. 294—295. lk.
 228) Cseszkó István tv. 1736. 83. l.
 229) Szuhai György tv. 1736. 92. l.
 230) Vargha Gergely tv. 1737. 456. l.
 231) Cseszkó Mihály tv. 1737. 377. l.
 232) Cseszkó István, Gelle János, Halász István, Huszári Mihály, Mészáros Mihály, Nagy András, Pesthi János, Poroszká Tamás, Somodi Ferenc, Süpeky András, Szabó Gergely, Vargha András tv. 1737. 334., 335., 338., 341., 343., 344., 345., 348., 349., 438., 442., 443., 444., 445., 446., 447., 448. lk. — V. ö. 1737. 330. l. 6. tanukihallgatási kérdőpont.
 233) Süpeky András és Tatár Péter tv. 1737. 440., 445. lk. — Malom-Rév a Molnár Tó = Müllner Teich magyar neve. A mai Vámpalota és a Vásárcsarnok táján feküdt.
 234) nemes Halász István tv. 1737. 343. l.
 235) nemes Halász István tv. 1737. 282—283. lk.
 236) Szabó György tv. 1736. 89. l.
 237) Gelle János tv. 1737. 447—448. lk. — Kár, hogy éppen a legérdekesebb szó hiányzik, mert ez élénk fényt vetne a pestiek és a környék lakosságának kuruc-kori politikai állásfoglalására. Azt, hogy a némediek és velük együtt a pestiek nem nagyon lelkesedhettek a kurucokért, alább látni fogjuk.
 238) Cseszkó István tv. 1737. 334. l.
 239) Tatár Péter tv. 1737. 368. l.
 240) Cseszkó Mihály, Gácsy Péter, Jeremiás Márton, Kerekes Mihály, Széki István tv. 1737. 278—279., 399., 400., 403., 404. lk.
 241) Jeremiás Márton tv. 1737. 399. l.
 242) Mészáros Mihály, Szaba Gergely tv. 1737. 279., 405. lk.
 243) Mészáros Mihály tv. 1737. 278. l.
 244) Halász István, Vargha György tv. 1737. 272., 275. lk.
 245) Vargha Gergely tv. 1737. 457. l.
 246) V. ö. Csillus Mihály tv. 1737. 415. l.
 247) Somodi Ferenc tv. 1737. 278. l.
 248) Tatár Péter tv. 1737. 278. l.
 249) Gáll Márton, Kuczor János, Molnár István, Nagy Pál, Rusics Mihály, Szabó György, Tóth András tv. 1737. 397., 406., 411—412. lk.
 250) Szekeres János tv. 1736. 84—85. lk.
 251) Horváth István tv. 1737. 294. l.
 252) Huszári Mihály tv. 1736. 88. l.
 253) Guttmann Ferenc tv. 1737. 384—385. lk.
 254) Cseszkó István tv. 1737. 335. l.
 255) Pesthi János, Szabó Gergely, Tatár Péter tv. 1737. 348., 439., 442. lk.
 256) Baczkó András, Damásdi János, Gelle János, Guttmann György, Hegedüs János, Horváth István, Juhász István, Kozma János, Lakatos Mátyás, Lukács Bálint, Mészáros Mihály, Nagy András, Pesthi János, Rulics Mihály, Szarka János, Tatár Péter, Tóth Mihály, Tóth János, Vargha András tv. 1737. 336—337., 361., 362., 363., 364., 365., 366., 367., 368., 369—370., 373., 437., 438., 440., 443., 447. lk.
 257) V. ö. Kovács Péter tv. 1737. 370. l.
 258) nemes Halász István tv. 1737. 367. l.
 259) Szuhai Gergely pesti polgár tv. 1737. 372—373. lk.
 260) Velecsán János plébános tv. 1737. 374. l. Quod hoc pratum ad rippam Danubii, commetaneum praedio Gubacs, possideat ad dies vitae proprietatis Liberae Regiae Civitatis Pestiensis.
 261) Csillus Mihály, Huszár Mihály, Tóth Mihály, tv. 1737. 360—361., 365., 369. lk.
 262) Somodi Ferenc tv. 1737. 345. l.
 263) Bodor Péter, Huszár Mihály tv. 1737. 360—361., 374. lk.
 264) Huszári Mihály tv. 1736. 88. l.
 265) Huszári Mihály tv. 1737. 346. l.
 266) Huszári Mihály tv. 1737. 377—378. lk.
 267) Cseszkó Mihály tv. 1737. 377. l.
 268) Horváth István tv. 1737. 369. l.

- 269) Csillus Mihály, Lakatos Mátyás, Mészáros Mihály tv. 1737. 361., 363.,
365. lk.
- 270) Csillus Mihály, Juhász István tv. 1737. 365., 366. lk.
- 271) Lakatos Mátyás tv. 1737. 362—363. lk.
- 272) Vargha Gergely, Cseszkó István tv. 1737. 336., 456., lk.
- 273) Rusics Mihály, Süpeky András, Tatár Péter tv. 1737. 392—393., 441.,
446. lk.
- 274) Cseszkó István tv. 1737. 336. 1.
- 275) Mikó Mihály tv. 1737. 285. 1.
- 276) Baczkó András tv. Iratok: 1736. 3. 1.
- 277) Vargha Gergely tv. 1737. 457. 1. "Hogy Szintánál a törököt megverték,
azután kezdettek pestiek körülötte szőlőket ültetni.,,
- 278) Cseszkó István, Damásdi János, Pesthi János, Vargha Gergely tv. 1737.
291., 293., 300., 456. lk.
- 279) Vargha Gergely tv. 1737. 290. 1.
- 280) Kozma János, Horváth István tv. 1737. 294—295. lk.
- 281) Nagy András tv. 1737. 297. 1.
- 282) Kerekes Mihály, Kovács Mihály, Szabó Gergely tv. 1737. 280—281. lk.
- 283) Nagy Mihály és Vargha András tv. 1737. 280. 1.
- 284) Kerekes Mihály tv. 1737. 413. 1.
- 285) Kucor János tv. 1737. 273. 1.
- 286) Vargha György alias Gergely tv. 1737. 274—275., 288. lk.
- 287) Süpeky András tv. 1736. 94. 1.
- 288) Poroszká Tamás tv. 1736. 91. 1.
- 289) Szekeres János tv. 1736. 84. 1.
- 290) Uny Mihály tv. 1737. 411. 1.
- 291) Süpeky András tv. 1736. 93. 1.
- 292) Szuhai György tv. 1737. 419. 1.
- 293) Tóth András tv. 1720. 70. 1.
- 294) Szabó György tv. 1736. 90. 1.
- 295) Gall János tv. 1737. 292. 1.
- 296) Intimita a. a. 3012. 1752 május 28. tanukihallgatás 14. 1.
- 297) Tartsai Mihály tv. 1756. 4. 1.
- 298) 1695. évi határjárás. Perirat: 36. 1.
- 299) A 3. tanukihallgatási kérdőpont. 1756. 2. 1.
- 300) Az 1. tanukihallgatási kérdőpont 1756. 2. 1.
- 301) Gubrányi János tv. 1756. 2—3. lk.
- 302) U. o. 1756. 4., 5., 7., 12., 13. lk.
- 303) Juhász Mátyás tv. 1756. 5. 1.
- 304) Cselőtei István tv. 1756. 12. 1.
- 305) Váczi Mihály tv. 1756. 13. 1.
- 306) A 2. tanukihallgatási kérdőpont 1756. 2. 1.
- 307) Cselőtei Mihály, Tartsai Mihály, Gubrányi János tv. 1756. 3., 4., 9. lk.
- 308) Bakó Mihály, Tartsai Mihály tv. 1756. 4—5., 9. lk.
- 309) Váczi Mihály tv. 1756. 13. 1.
- 310) Tartsai Mihály és Juhász Mátyás tv. 1756. 4., 5. lk.
- 311) Bakó Mihály tv. 1756. 9. 1.
- 312) Lőrök János tv. 1756. 10. 1.
- 313) Cseszkó István tv. 1737. 333—334. lk.
- 314) Tatár Péter tv. 1737. 439. 1.
- 315) Poroszká Tamás tv. 1737. 341. 1.
- 316) Pesthi János tv. 1737. 441. 1.
- 317) Somodi Ferenc tv. 1737. 345. 1.
- 318) Kerekes Mihály tv. 1737. 338—339. lk.
- 319) Süpeky András tv. 1737. 444—445. lk.
- 320) Huszári Mihály tv. 1737. 346. 1.
- 321) Nagy András tv. 1737. 443. 1.
- 322) Halász István tv. 1737. 342—343. lk.

- ³²³⁾ Gelle János tv. 1737. 447. l. 1737-ben hatvan éves volt.
- ³²⁴⁾ Rosa Gergely tv. 1737. 387—388. lk.
- ³²⁵⁾ Szabó Gergely tv. 1737. 347—348. lk.
- ³²⁶⁾ Tanufelsorolás, 1737. 347. l.
- ³²⁷⁾ Nagy Mihály tv. 1737. 339—340. lk. 45 éves volt.
- ³²⁸⁾ Vargha András tv. 1737. 336. l. 72 éves volt.
- ³²⁹⁾ Vargha András tv. 1736. 85. l.
- ³³⁰⁾ Pesti levéltár. Lajstromozatlan iratok, 1692.